9.

C. Homann
og
C. Hartwig

1864

Meddelelser om Nervefeberen i Kragerö Lægedistrikt Aar 1864.

(Ved *C. Homann* og *C. Hartwig.*)

Da for et Snes Aar siden i de skandinaviske Naturforskermøder en større Sands vaktes for Undersøgelsen af de almindelige Sygdomsforholde inden de nordiske Lande, var de typhøse Febre den Sygdomsgruppe, der skjænkedes særlig Opmærksomhed. Fra de da nedsatte permanente Committeer i de forskjellige Lande fremkom værdifulde Bidrag til Belysning af Sygdommens Udbredning og Udbredelsesmaade, ligesom ogsaa senere gjennem de aarlige Generalberetninger om Sundhedstilstanden inden Rigerne disse Forhold ere blevne opklarede. Gjennem *Huss's* og *Trier's* Afhandlinger om Typhus og *Conradi's* Arbeider om Sygdomsconstitutionen og Sundhedstilstanden i Christiania er derhos skjænket Videnskaben betydelige Bidrag i samme Retning. Under den vakte Diskussion er der imidlertid endnu et Par Spørgsmaale, som ikke synes at være komne til fuldstændig Løsning, nemlig: 1) Spørgsmaalet om, hvor stor Betydning Contagiet spiller i Sygdommens Udbreden, samt 2) Spørgsmaalet om, hvorvidt

den opstillede Skjelnen mellem Typhus og Typhoidfeber som to særskilte Sygdomsformer bør fastholdes. Vi have troet, at ethvert Bidrag til Løsningen af disse Spørgsmaal er af Vigtighed, og da vi i afvigte Aar i vort Lægedistrikt have havt Anledning til at observere et ikke ubetydeligt Antal Tilfælde, hvorfra muligens saadanne Bidrag kunne hentes, have vi troet for Magazinets Læsere at burde forelægge en Meddelelse om vore Iagttagelser.

I Magazinets 14de Bind have vi leveret en Beretning om en af os iagttaget Dysenteriepidemie; det vil deraf være seet, hvorledes vort Distrikt ved dets spredte Befolkning særligen egner sig til Observationer over Smittens Udbredning; vore Iagttagelser nu gaa i samme Retning som da, og have ført til samme Resultat. Derhos vil det sees, at vi nu tro at have havt begge Sygdomsformer af Nervefeberen, saavel den abdominale som den cerebrale, forhaanden, og at begge Former have holdt sig som særskilte Epidemier. Sygdommen har hersket i vort Distrikt saavel i Byen som i Landdistriktet; det første Tilfælde optraadte i Februar 1864 og nu i April 1865 er Sygdommen endnu ikke ganske ophørt. Hos os have ialt været angrebne 344, deraf 32 døde. Vi vide derhos, at Sygdommen ogsaa har hersket i Nabodistrikterne; i et af disse, Risøer Lægedistrikt, hvor Sammenhæng med Sygdommen hos os tydeligen kan paavises, var indtil Aarets Udgang angrebne 97, deraf døde 12.

Vi skulle først ganske korteligen omtale Sygdommens Phænomener, derefter, i et næste Afsnit, omhandle Sygdommens Udbredning og Mortalitet inden de forskjellige Aldersklasser, og saa gaa over til en vidtløftigere Udvikling af vore Observationer om Sygdommens Udbredning ved Contagium; til Slutning meddele vi en Del Bemærk-

ninger om vore Anskuelser af Nervefebrenes Opstaaen og Udbredning hos os i Almindelighed.

I.

Vi observerede Sygdommen dels som Abdominaltyphus og dels med mere udtalte Cerebralphænomener:

a) Ved den første, den abdominale Form, gik der gjerne forud flere Dages Ildebefindende med Mathed, Kuldegysninger, Hovedpine og let Feber, forinden de Syge maatte søge Sengen. Der indfandt sig gjerne strax Diarrhoe; Epigastriet og Cocalregionen ømme ved Tryk. Feberen tiltog, Søvnen svandt og under og efter samme lette Delirier. Tørst, som havde været tilstede fra Sygdommens Begyndelse, tiltog, Tungen blev tør, rød og sprukken, bedækkedes, ligesom Tænder og Læber, med sortagtige Skorper; Diarrhoen vedvarede med tynde, gule Afføringer, hvori ved nærmere Undersøgelser undertiden fandtes ligesom gule Skorper. Idet Feberen og Diarrhoen vedvarede, tiltog Matheden betydelig; Delirier optraadte ogsaa udenfor Søvnen; der indfandt sig Tunghørighed, og de Syge henfaldt i en bevidstløs Døs, der ofte kunde være af lang Varighed. Reconvalescensen var langvarig, ialmindelighed forbundet med Affald af Haaret. Exanthem observeredes ikke; Bronchit kun yderst sjelden. Dette var det almindelige Sygdomsbillede, hvori kun sjelden saaes nogen Variation. Diarrhoen savnedes næsten ikke i et eneste Tilfælde, derimod kunde Feberen være af forskjellig Grad; enkelte Patienter kunde saaledes gaa oppe næsten hele Tiden og holdt kun Sengen et Par Dage, medens dog hos dem Matheden var betydelig og Reconvalescensen langvarig. Delirier indtraadte i over Halvparten af Tilfældene, Tunghørighed endnu hyppigere.

Delirierne vare ikke voldsomme. Criser observeredes ikke, kun enkelte Gange optraadte større Abscesser, derimod var ikke sjelden Gangræna ex decubitu. Blødninger vare sjeldne, Petechier iagttoges kun i to Tilfælde. Sygdommens Middelvarighed kunde omtrent ansættes til sex Uger. Obduktion foretoges een Gang hos En, der var død i 5te Uge af Sygdommen. Der fandtes i nederste Del af Ileum og i Cæcum mange Ulcerationer; i enkelte af disse fandtes endnu de gule gangrænøse Skorper vedhængende; Tarmenes Glandler infiltrerede; Mesenterialglandlerne svulne, Milten stor og løs. Tre Patienter, døde med tydelige Tegn paa Perforation, bleve ikke obducerede.

b) I den anden Form, som vi betragte som Cerebraltyphus, begyndte Sygdommen almindelig med tydelig udtalt Frostanfald uden foregaaende Ildebefindende (hvorfor ogsaa, som nedenfor vil sees, Incubationen her i flere Tilfælde har kunnet iagttages). Der indfandt sig strax stærkere Hovedpine og Rygsmerter. Delirier optraadte hurtigere og vare ofte voldsomme. Tunghørighed var ikke saa hyppig. Bronchit var meget almindelig og undertiden heftig. Diarrhoe iagttoges sjelden, og da kunde den ialmindelighed udledes fra Ingesta. Exanthem observeredes ogsaa her kun en enkelt Gang. Vi maa imidlertid tilstaa, at vi, saavel ved denne Form som ved den foregaaende, ikke altid søgte efter samme. Sygdommens Middelvarighed kan ikke bestemt angives, den var imidlertid kortere end ved den abdominale Form, og vi tro ikke at kunne sætte den høiere end 4 Uger. Hvor Døden indtraadte, indfandt den sig gjerne tidlig i Sygdommen. Obduction foretoges ikke. Det vil sees, at vi som bestemt Skjelnemærke at holde os til, for at adskille de to Former, havde Diarrhoen, og at vi derhos i Bronchiten, der

næsten ikke savnedes i den cerebrale Form, ogsaa havde et Holdepunkt.

Vi maa beklage, at vi ikke kunne bilægge vor Beskrivelse af Sygdomsbilledet med en nøiagtig numerisk Sammenstillen af de forskjellige Phænomeners Optræden og Heftighed under hver Form, idet vore Journaler ikke have været førte med den Nøiagtighed, at de tilstede en saadan.

Med Hensyn til Behandlingen have vi intet af Interesse at meddele. Den Form, som nærmest kom under vor Behandling, var den abdominale. Vi brugte her ialmindelighed Acid. sulphur., som Mixt. acid. mucilag., og troede ofte at se Nytte af Tilsætning af Moschus under Feberstadiet. Chinin tilsatte vi kun under Reconvalescensen, hvor vi forresten i Almindelighed brugte Valeriana

II.

Vi have som den abdominale Form noteret 204, hvoraf 14 døde, og som den cerebrale 133, hvoraf 19 døde. Den abdominale Form optraadte i Kragerø (udelukkende) og i en Del af Sandøkedal; den cerebrale i en Del af Sandøkedal og i Drangedal (udelukkende). Det vil nedenfor sees, hvorledes begge Former maatte betragtes som udgaaende fra forskjellige Udgangspunkter; naar vi nu levere Oversigten over Angrebsantallet i de forskjellige Aldere, have vi troet det rettest, at opføre som særskilte Rubrikker Kragerø og den Del af Sandøkedal, hvor den abdominale Form herskede (Sandøkedal a), og Sandøkedal b, eller den Del af Sognet, hvor den cerebrale gjorde sig gjældende, samt Drangedal.

Ialt have været under vor og Epidemilæge *Giebelhausens* Behandling:

i Kragerø	175.
- Sandøkedal a. 29 } . . .	96.
- Sandøkedal b. 67 }	
- Drangedal	66.
Tilsammen . .	337.

Dertil ere af Cand. *Daae* behandlede indtil Aarets Udgang 7.

Af de angrebne vare af	Mdkj.	Kvdkj.
i Kragerø	90.	85.
- Sandøkedal . . .	46.	50.
- Drangedal	27.	39.
	163.	174.

Det vil saaledes sees, at Kjønnet ikke har havt nogen væsentlig Indflydelse som prædisponerende Moment.

Af meget større Betydenhed i saa Henseende er derimod Alderen.

Af de angrebne 337 vare:

	under 14 Aar.	Voxne.
i Kragerø . . .	68.	107.
- Sandøkedal a. .	7.	21.
- Sandøkedal b. .	30.	38.
- Drangedal . .	14.	52.
	119.	218.

Vi have noteret Aldersrubrikkerne noget nøiagtigere og kunne saaledes meddele, at af de Angrebne vare:

	Under 5 Aar.	5—10	10—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—	Sum.		
Kragerö . . .	13	23	54	34	31	14	4	2	„	175		204
Sandöked. a.	2	3	7	6	3	5	2	„	1	29	96	
Sandöked. b.	7	16	13	5	13	8	3	1	1	67		133
Drangedal . .	2	5	14	8	8	16	7	3	3	66		

Det vil allerede heraf sees, at saavel Barnealderen som den høiere Alder over 50 Aar ikke udelukke Sygdommen i nogen væsentlig Grad. Det har vel hovedsagelig været den abdominale Form, for hvis Vedkommende den Paastand har været gjort, at den ikke skulde optræde efter det 50de Aar, imidlertid sees dog her 3 over det 60de Aar og 9 over det 50de Aar at være angrebne af denne Form. Da det vel ogsaa væsentlig er for denne Sygdomsform, at man har anstillet de nøiagtigere Undersøgelser med Hensyn til Aldersdispositionen, har vi ogsaa anstillet nogle nærmere Observationer i denne Retning i Kragerø. Vi har saaledes i de i Kragerø angrebne Familier undersøgt Aldersforholdene af samtlige Individer i de angrebne Huse:

	Under 5 Aar.	5—10	10—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—		
Samlet Antal Individer	38	39	68	58	57	32	33	6	3		334
Samlet Antal Angrebne	9	23	54	38	31	14	4	2	„	175	
Sund Husstand	29	16	14	20	26	18	29	4	3		159

Vi tro denne Maade er den eneste rette at gaa frem paa, naar man nøiagtigen vil bestemme Aldersdispositionen, og da det mere er for at vise den Methode, som vi tro, man bør følge ved disse Undersøgelser, end for af vore smaa Tal at udtrække noget bestemt Resultat, skulle vi endnu nedenfor meddele en Tabel. Det ovenstaaende Antal af 334 Individer, hvoraf 175 angrebes og 159 forbleve friske, fandtes i 91 Familier. I 10 af disse Familier angrebes samtlige Individer i Familien. Man kunde tænke sig, at Infectionen paa disse Steder, hvor samtlige angrebes, har været stærkere, og at de derfor maa sættes ud af Betragtning, naar der er Tale om Aldersdispositionen. Fra enkelte Familier indsendtes derhos de først Angrebne

strax til Sygehus, og bør vel saaledes ogsaa disse fratrækkes. Vi have derfor sammenstillet nedenstaaende Tabel over det samlede Antal Individer, Antallet af de Angrebne og af dem, der forbleve friske, i de Familier i Byen, hvor ikke samtlige Individer af Familien angrebes, og de Syge forblev hjemme i Familien under Behandling.

	Under 5 Aar.	5—10	10—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—	
Samlet Antal Individer . .	38	29	59	46	46	27	30	5	3	283
Samlet Antal Angrebne .	9	13	45	26	20	9	3	1	„	126
Sund Husstand	29	16	14	20	26	18	27	4	3	157

Vi lægge, som sagt, paa Grund af de smaa Tal, selv liden Vægt paa de Resultater, som af Tabellen vil kunne uddrages, og have derfor ikke villet bemøie os med at udregne nogen speciel Procent af Angrebne for hver Aldersrubrik. Af Tabellerne fremlyser imidlertid Sygdommens Intensitet i de Huse, hvor den indkom. Det vil saaledes af den første Tabel sees, at af det samlede Antal Individer i Husene, hvor Sygdommen indkom, 334, angrebes 175 eller 52 %. Med Hensyn til Angrebsantallets Forhold til den samlede Folkemængde i Distriktet have vi ikke troet at burde udregne nogen Procent saavel paa Grund af Angrebsantallets Ringhed som fordi den Norm, vi ved Folketallets Bestemmelse maatte gaa ud fra, nemlig Folketællingen i 1855, maa ansees for usikker, idet Folkemængden nu vistnok er væsentlig forskjellig fra da. Vi kunne imidlertid oplyse, at i 1855 udgjorde Folkemængden i Kragerø 3,233, i Sandokedal 4,521 og i Drangedal 3,106.

Med Hensyn til Dødeligheden, da vil denne sees at forholde sig saaledes:

I Kragerø	Angrebne 175.	Døde 9 =		5,14 %	
- Sandøkedal a.	— 29.	— 5 =	17,2	13,5 %	
- Sandøkedal b.	— 67.	— 8 =	11,9		
- Drangedal	— 66.	— 11 =		16,6 %	
	Angrebne 337.	Døde 33 =		9,89 %	

Den abdominale Form sees saaledes at have havt en langt ringere Dødelighed end den cerebrale. Lægges Kragerø og Sandøkedal a sammen, altsaa 204 Angrebne med 14 Dødsfald, bliver Procenten i den abdominale = 6,86 % og for den cerebrale, Sandøkedal b og Drangedal, 133 Angrebne og 19 Døde, Procenten = 14,2.

Med Hensyn til de Dødes Alder og Kjøn var Forholdet saaledes:

	Döde i de forskjellige Aldere:									De Dödes Kjön:		
	Under 5 Aar.	5—10	10—20	20—30	30—40	40—50	50—60	60—70	70—	Mdk.	Kvk.	Sum.
Kragerö	1	„	1	3	2	„	1	1	„	4	5	9
Sandökedal a	„	„	2	1	1	1	„	„	„	3	2	5
Sandökedal b	1	„	„	„	3	1	1	1	1	5	3	8
Drangedal	„	„	1	„	1	1	4	2	2	3	8	11
										15	18	

Kjønnet vil altsaa sees ikke at have havt nogen Indflydelse med Hensyn til Mortaliteten. Langt større Indflydelse sees derimod ogsaa her Alderen at have havt og det saaledes, at især den høiere Alder har medført en större Dødelighed. Ved nemlig at sammenholde nærværende Tabel med den strax ovenfor over de Angrebnes Aldersrubrikker opforte, vil man finde, at ialt have været angrebne over 50 Aar 27 Individer og deraf ere 13 døde. Med Hensyn til Dødsfaldenes Indtræden paa den forskjellige Tid af Sygdommen, da var Forholdet saaledes:

Døde i de forskjellige Uger:

	1ste Uge.	2den Uge.	3die Uge.	4de Uge.	5te Uge.	6te Uge.	7de Uge.	
Krageró	"	"	"	4	2	1	2	9
Sandókedal a	"	2	3	"	"	"	"	5

For den cerebrale Form, hvor Angrebsdagen har kunnet bestemmes, have vi noteret nøiagtigere, nemlig paa hvilken Dag i Sygdommen Døden indtraf, og kunne saaledes oplyse, at i Sandøkedal b. indtraf Døden i 1 Tilfælde paa 4de Dag, 1 paa 5te, 1 paa 7de, 1 paa 9de, 1 paa 10de, 1 paa 12te og 2 paa 20de Dag; og i Drangedal: 2 Gange paa 7de, 2 paa 8de, 3 paa 9de, 2 paa 12te, 1 paa 20de og 1 paa 30te. Det vil saaledes sees, at medens af den abdominale Form kun 2 Dødsfald indtraf i 2den Uge, og disse ikke da før den 10de Dag, indtraf af den cerebrale ikke færre end 12 før den 10de, og medens der af den abdominale foruden de nævnte 2 endnu kun indtraf 3 Tilfælde før den 4de Uge, og 9 af samtlige 14 efter den 4de Uge, indtraf af den cerebrales 19 Dødsfald de 18 før den 4de Uge.

III.

Naar vi nu skulle paavise Sygdommens Gang og Udbredning ved Smitte, tro vi det rettest at forudskikke en Meddelelse, om hvorledes de typhøse Febre havde optraadt i Lægedistriktet i det Aar, der gik forud for Epidemien, og skulle i den Anledning anføre, hvad vi i vor Medicinalindberetning for Aaret 1863 herom have meddelt.

„Nervefeber optraadte i 1863 i 13 Tilfælde; af disse vare 6 Sømænd, som vare blevne syge i Udlandet eller paa Hjemreisen og landsattes her; de 4 i Septbr. vare angrebne i Sundsval; de 3 hjembragtes med eet Skib,

der blev for dem indrettet et særskilt Lokale, hvor de isoleredes og ingen smittedes derfra. 1 hjemkom syg i Decbr. fra England, 1 hjemkom syg i Juni fra Østersøen og døde. Af de øvrige 7 var 1 i Byen Nabo af den sidstnævnte i Juni Maaned Hjemkomne. 3 Tilfælde optraadte i Drangedal i April, Mai og Juni; den Ene formentes at være smittet i Kilebygden (Skiens Lægedistrikt), han angrebes strax efter Hjemkomsten fra Besøg der; senere angrebes hans Kone og hans Husmand, der daglig arbeidede i hans Hus. Et Tilfælde i Drangedal i Juni samt et i Sandøkedal i Juni og et i Kragerø i Septbr. optraadte mere som en status nervosus."

Vi skulle særskilt omhandle Smitteudbredningen ved hver af Sygdomsformerne, og skulle saaledes omtale Forholdene i A. Kragerø og Sandøkedal a., hvor, som nævnt, den abdominale Form udelukkende herskede.

Det vil af Medicinalindberetningen for 1863 sees, at en Sømand hjemkom i 1863 lidende af Nervefeber. Hans Sygdom blev imidlertid anmeldt for os, forinden han blev bragt iland fra Skibet; han blev leiet i Logis i Byen i et Hus, hvor han holdtes isoleret, og kan det med Bestemthed antages, at Smitte ikke fra ham kan udledes. Det første Tilfælde af Nervefeber, som i 1864 kom under vor Behandling, var i Februar Maaned. Det var en Kone, hos hvem Sygdommen ikke strax blev diagnosticeret som Nervefeber. Hun led af Diarrhoe; hun havde nogen Tid før vi tilkaldtes (den 2den Febr.) i nogle Dage holdt Sengen lidende af Feber samtidig med Diarrhoe. Hun henvendte sig et Par Gange til os, klagede over Diarrhoe og over stærk Mathed og Afkræftelse. Den 4de Marts kaldtes vi til en Patient i samme Hus som hende, i Voxlandgaarden paa Bjornsborgbakken i

Kragerø. Han led af stærkere Feber forbunden med Diarrhoe. Her kom Sygdommen under daglig Behandling og viste sig snart charakteristisk som Abdominaltyphus. Denne sidste Patients Kone og Børn angrebes derefter, og dernæst en Familie i Naboværelset, videre endnu en Familie i samme Hus. Indtil Udgangen af Mai Maaned var Sygdommen ikke udenfor dette Hus (Voxlandgaarden). I Juni angrebes i Nabohuset En, der oftere havde besøgt de Syge, og derefter en Pige i en Familie, der boede et Par Huse derfra; hun havde stadigen gaaet Ærinder for en af de syge Familier i Voxlandgaarden, medens samtlige Børn der vare syge; nogen Tid efter at hun var angrebet, indsygnede hendes Sødskende. Videre var ikke Sygdommen kommen inden Juli Maaneds Udgang. Først i Begyndelsen af August udbredte den sig til flere af Nabohusene, og i 2den Halvdel af August samt i Septbr. udbredte den sig meget rask til næsten samtlige Huse paa Bjørnsborgbakken og ved Bjørnsborgveien. Her var ogsaa det Strøg, hvor den fornemmelig holdt sig, og kun til enkelte spredte Steder i Byen og Forstæderne Stilnæstangen samt Tallakshavn henbragtes den i August, Septbr. og Octbr. Ialt falde af de i Byen angrebne 175 paa Bjørnsborgbakken 117, men her var Sygdommen ogsaa saa stærkt udbredt, at ikke mere end 7 af de herværende 46 Huse gik fri. En saa stærk Udbredning i et lidet Strøg kunde tyde paa en lokal Aarsag, og vi skulle derfor korteligen omtale Forholdene. Bjørnsborgbakken er en særskilt beliggende Forstad, der først i de sidste 20 til 30 Aar er bleven bebygget og hvor navnlig i de senere Aar flere nye Huse ere opbyggede, eller rettere flere ældre Huse fra Landdistrikterne ere henflyttede. Den er høit beliggende og ligger frit. Husene ligge paa

Fjeldgrund, ere smaa og trange, ved flere ere Renligheds-forholdene ikke de bedste. Beboerne høre for største Delen til den arbeidende Klasse. Drikkevandet er vistnok mindre godt og mindre tilstrækkeligt. Det hentedes imidlertid fra de angrebne Huse fra tre forskjellige Brønde, der have forskjellig Tilløb, og disse vare iaar rensede. Det først angrebne Hus (Voxlandgaarden) er et Hus, der beboes af fra Landdistriktet indflyttede fattige Leiefolk. Renlighedsforholdene inde i Huset ere mislige, men Huset ligger meget frit og paa en aldeles tør Fjeldgrund; det staar paa høie Holdestene uden Kjeldermur og er meget aabent og trækfuldt. Fra Jordbunden her skulde vistnok ikke nogen Epidemie kunne udledes. Vi fremhæve dette, fordi Sygdommen udelukkende holdt sig til dette Hus i over tre Maaneder. Den Første, hos hvem Sygdommen diagnosticeredes, var en Skrædder, der vandrer om i Landdistriktet og arbeider; han blev syg tre Uger efter at være kommen hjem fra Tour oppe i Landdistriktet. Han gaar imidlertid ikke udenfor Drangedal og Sandøkedal, og her vidstes ikke noget Sted at herske eller have hersket Nervefeber, medens derimod catarrhalske Tilfælde og Pneumonier i Vinter- og Vaarmaanederne vare meget almindelige over det hele Distrikt. Først efterat han og flere andre i Huset havde været syge bleve vi opmærksomme paa at den førstnævnte Kone havde lidt af Sygdom, for hvilken ikke Diagnose var stillet. Der forklaredes nu om den lange Reconvalescens, hendes Sygdom havde medført, og om hvorledes under samme Haaret var faldt af. Og medens hun for ingen Aarsag havde vidst til sin Sygdom, meddelte hun nu følgende: Hendes Broder, *Johan Thorsen*, der var Sømand, var i den afvigte Høst 1863 hjemkommen sendt hjem fra et Skib som

syg. Han havde ligget nogle Dage syg i Mandal, hvor Skibet havde sat ham iland paa Grund af hans Sygdom. Han indflyttede ved Hjemkomsten strax til hende; han led da af Diarrhoe, der holdt ved gjennem lang Tid og af stærk Mathed, saa han ikke kunde gaa ude; han mistede Haaret aldeles. En Broder, *Peter Thorsen*, der ogsaa var Somand, hjemkom nogle Dage efter ham; denne Sidste foer med et Fartøi, der indtog Ladning her hjemme, for at gaa til England. Medens Skibet indtog Ladning, laa han iland og laa da i Seng sammen med den syge Broder. Dagen for han skulde afseile blev han syg, men antog dette for at være uden Betydning, og gik tilsøs uden at have consuleret Læge. Hans Sygdom forværredes imidlertid og han døde, forinden Skibet efter 12 Dages Reise ankom til England. Her angrebes endnu En af Mandskabet og blev ilandbragt paa Hospital, hvor han døde, efter Skipperens Forklaring, af Nervefeber. Skipperen har meddelt os om den paa Reisen afdode *Peter Thorsens* Sygdom, og deraf fremgaar tydelig, at ogsaa han har lidt af Nervefeber. *Peters* Tøi blev medtaget af Skibet hjem, og blev der delt af *Johan*, der nu var nogenlunde restitueret, og af Søsteren. Hun boede da ikke i Voxlandgaarden, hvor hun først indflyttede den 14de Januar. Skrædderen veed at have omsyet noget af det efter *Peter* hjemkomne Tøi, men kan nu efter saa lang Tids Forløb ikke erindre bestemt, naar det var, om i Januar eller Febr. Maaned. Han kom, som det vil være seet, under vor Behandling den 4de Marts efter i nogle Dage forud at have været syg.

Efter saaledes at have paavist Sygdommens Import, vil det formentlig være en aldeles unyttig Sag at forfølge Smittens Overførelse gjennem bestemt syg Person fra

Nabohus til Nabohus; thi baade havde Sygdommen et langt Forløb og derhos angrebes hyppigen Børn, der under Reconvalescensen stadigen færdedes med Børn fra Nabohusene. Vi have derfor heller ikke gjort noget Forsøg paa at forfølge Smitteoverførelsen ved bestemte Personer fra de ovenfor nævnte først angrebne Huse til de øvrige her paa Bjørnsborgbakken angrebne 39 Huse. Heller ikke at paavise Smitteoverførelse fra Bjørnsborgbakken til hvert enkelt angrebet Sted i Byen kunde tænkes mulig, da enkelte Patienter fra Bjørnsborgbakken ikke vare stærkere angrebne, end at de, efterat have ligget et Par Dage tilsengs, gik oppe og ude og endog tildels arbeidede nede i Byen gjennem den langvarige Reconvalescens, ja selv medens den charakteristiske skorpede Diarrhoe vedvarede. Desuden viste Sygdommen paa Bjørnsborgbakken sig heller ikke før i Slutningen af August og Septbr. at være saa ondartet, at man fra Byen skyede Samkvem med Familier der. Vi have derfor heller ikke ladet det være os magtpaaliggende ved hvert Tilfælde nede i Byen at opspore nogen enkelt bestemt Smitteoverførelse; vi skulle kun tilføie, at hvor vi søgte at efterspore en saadan, kom vi gjerne til det Resultat, at Sygdommen ad flere forskjellige Veie kunde forklares henbragt fra de angrebne Huse paa Bjørnsborgbakken. For at man imidlertid ikke skal kunne antage Sygdommen paa Bjørnsborgbakken begrundet i nogen der lokalt virkende Aarsag, der ikke var Smitte, kan det kanske være tjenligt at anføre et Par Exempler fra Byen (skjøndt flere saadanne vil sees nedenfor fra Sandøkedal a) paa, hvordan en Person fra Byen blev smittet fra Bjørnsborgbakken og under sin Sygdom nede i Byen smittede Andre, som ikke havde været paa Bjørnsborgbakken.

opklare Forholdet i den Grad, at der ikke kan blive Tvivl tilbage om Sygdommens udelukkende Udbredning ved Smitte.

B. I Sandøkedal optraadte Nervefeber i 1864 paa følgende Steder:

a) 1. Dyvigen.
2. Langø.
3. Børteidverven.
4. Kalstadkilen.
5. Furuholmen.
6. Urbjerg.
7. Maistangen.
8. Skaadø.
9. Knipen.
10. Kammerfos.
11. Langetangen.
12. Kalstad.

b) 13. Engmyr med nærliggende Gaarde Leivand og Krokemyr.
14. Soli med nærliggende Plads Lia.
15. Dalene under Mo med nærliggende Pladse Dalebraaten, Ramsaasen, Follemyr og Kollene.
16. Joidmyr med nærliggende Plads Honnesmyr.
17. Strand.
18. Brynemoen.

Vi skulle nu eftervise Smittens Overførelse til hvert af disse Steder. Under Stedsangivelserne her maa vi henvise til det af os med vor Beretning om Dysenteriepidemien medgivne Kart over Sandøkedal (Magazinets 14de Bind).

1) Dyvigen er beliggende ½ Mil ost for Kragerø. Den Angrebne her (i 2den Uge af August) var en Pige, der havde besøgt sin syge Søster paa Bjørnsborgbakken.

2) Langø, $\frac{3}{4}$ Mil øst for Kragerø. Den først Angrebne her (i 4de Uge af August) var en Pige, der opholdt sig i Byen i Skrædderlære. Hun boede paa Bjørnsborgbakken, blev syg her og flyttede strax hjem til Forældrene paa Langø. Her forblev hun henliggende syg i 8 Uger. I hendes Hjem angrebes foruden hende 3. En i første Uge af Oktober, en i 3die Uge af Oktober og en i 2den Uge af November.

3) Brøteidverven, $\frac{1}{2}$ Mil øst for Kragerø. Den først Angrebne her var en Pige, der havde boet sammen med den ovenfor nævnte Pige fra Langø paa Bjørnsborgbakken, og som ogsaa blev syg under Opholdet der i 1ste Uge af September. Hun tog strax hjem til Moderen, der pleiede hende, og derpaa selv blev angreben i 3die Uge af September og døde.

4) Kalstadkilen, $\frac{1}{4}$ Mil øst for Kragerø. Den først Angrebne var en Pige, der daglig færdedes i Byen og ofte havde været hos Syge paa Bjørnsborgbakken. Hun angrebes i 2den Uge af August og døde efter 3 Ugers Sygdom. I 3die Uge af September angrebes derefter den Eneste, der var i Huset, nemlig hendes Fader.

5) Furuholmen. Den her Angrebne var en Sømand, der den 2den September hjemkom syg fra Ostfriesland. Hans Sygdom anmeldtes strax for os. Han boede hos sine gamle Forældre og ingen smittedes ved ham.

6) Urbjerg, $1\frac{1}{4}$ Mil vest for Kragerø, en afsides liggende Plads ved Kjølbrun. En Skomagerdreng i Byen blev syg i 1ste Uge af August, tog i Sygdommens 3die Uge hjem til sin Moder paa Urbjerg; her angrebes hans Broder i 2den Uge af September og døde.

7) Maistangen er egentlig en Fortsættelse af Bjørnsborgbakken, men ligger udenfor Byens Grændser. Der

En Kone, som oftere færdedes hos sin Moder, der boede i Voxlandgaarden, blev angreben og blev henliggende syg i sit Hjem paa Stilnæstangen. Her angrebes snart efter hendes to Børn, og nogen Tid efter en Gut, der boede i Naboværelset, men som ikke havde været paa Bjørnsborgbakken, og senere enkelte i Nabohusene. En Pige, der tjente nede i Byen, blev smittet paa Bjørnsborgbakken og blev henliggende syg i Huset, hvor hun tjente. Hendes Søster fra Tallakshavn blev tilkaldt for at pleie hende under hendes Sygdom, og blev angrebet efter at have pleiet hende i tre Uger, uden at hun havde været paa Bjørnsborgbakken. Hun blev hjemflyttet til Tallakshavn, og her angrebes senere En i Nabohuset. En Snedker, der boede nede i Byen, havde dels arbeidet sammen med en Reconvalescent fra Bjørnsborgbakken, dels været i Selskab i en syg Familie der, nogen Tid forend han selv blev angrebet. Han henlaa syg i 4 à 5 Uger. I Nabohuset holdt man sig fra Samkvem med hans Familie. Imidlertid var Vandhuset, der hørte til det Hus, hvor Snedkeren boede, bleven nedrevet, og Snedkerens Familie fik Tilladelse til at benytte Nabohusets Locum. Da han var begyndt at blive Reconvalescent, men endnu led af Diarrhoe, gik han selv paa Vandhuset; nogle Dage efter angrebes En i Nabohuset, hvor senere ialt 5 angrebes af Familiens 6 Individer, medens de øvrige omkringværende Huse vare frie. Vi fremhæve dette sidste Exempel, fordi vi engang forhen have havt Leilighed til at gjøre en Iagttagelse af Smitteoverførelse paa lignende Vis; i 1860 hjemkom med et Skib 3 Patienter lidende af Nervefeber; de bleve henlagte i et lidet Hus, hvor de holdtes isolerede med egen Pleierske. Efter at den ene Patient var begyndt at reconvalescere, benyttede han det Nabohuset

tilhorende Locum, medens forhen hans og de øvrige to Patienters Excrementer vare blevne bortskyllede i Søen, da Huset var beliggende lige ved samme. Nogen Tid efter angrebes i Nabohuset tre, der havde benyttet samme Locum, af Nervefeber: videre udbredte ikke Sygdommen sig dengang og samtidig vare ingen Andre syge af Nervefeber i Byen.

Vi kunne paavise flere Exempler, men anse de her nævnte tilstrækkelige for Byens Vedkommende; vi skulle imidlertid, forinden vi forlade Epidemien i Byen, da vi, som det senere vil sees, antage at Nervefeberepidemier i vort Distrikt lettest og væsentligt opstaa ved Import af Smitte fra Udlandet, endnu omtale, at i 1864 hjembragtes ogsaa Sygdommen til Kragerø By tre Gange fra Udlandet. Fra to af de hjemkomne Patienter udbredte Sygdommen sig ikke; den Ene var en Mand, der boede i særskilt Hus sammen med sin Kone, han hjemkom 1ste Juli fra England; den Anden var en ugift Sømand, der hjemkom 1ste December fra Frankrig; han blev indlogeret i særskilt Værelse hos en børnløs Familie. Den Tredie hjemkom den 4de August fra Spanien syg paa 3die Uge (en anden af Mandskabet var død paa Hjemreisen); han blev strax bragt iland til Hjemmet; hans Forældre, der boede nede i Byen, vare imidlertid bortreiste, og han maatte opholde sig hos en Familie i Nabohuset i nogle Timer forend de kom. I dette Hus, hvor han saaledes havde opholdt sig, angrebes senere 5 Individer og i Sømandens Familie een; de ere alle opførte blandt det samlede Antal Nervefebersyge i Byen og led som de øvrige af den abdominale Form.

Er Smitteforfølgelsen i Byen til hvert enkelt Sted umulig, saa vil imidlertid dens Forfølgelse i Landdistriktet

var naturligvis daglig Samfærdsel med de Syge paa Bjørnsborgbakken. Her angrebes to af de fire her værende Huse.

8) Skaadø. Det her angrebne Sted var Saltbutangen. En Kone herfra havde været i Byen og besøgt sin Broder; det er den ved den fra Spanien hjemkomne Sømand smittede Familie, og hvor da en Søn henlaa syg. Nogle Dage efter, i 2den Uge af September, angrebes hun af Sygdommen, der havde lang Varighed. Hun var barnløs, hendes Mand forblev frisk.

9) Knipen ved Barland, 1 Mil vest for Kragerø. Den først Angrebne her (i 1ste Uge af Oktober) var en Tømmermand, der arbeidede paa et Skibsværft i Byen sammen med en Reconvalescent fra Byen. Han blev syg i Byen, og reiste da strax hjem til Knipen, hvor han senere døde. I hans Familie i Hjemmet angrebes derpaa i de følgende Uger 6.

10) Kammerfos, $\frac{1}{2}$ Mil vest for Kragerø. Den her Angrebne var en Dreng, der gik til Confirmationsundervisning i Byen, og som under Opholdet her oftere havde været i smittede Huse paa Bjørnsborgbakken.

11) Langetangen, $\frac{1}{2}$ Mil øst for Kragerø. Den 23de September døde paa Bjørnsborgbakken en Enke, Mad. *Thomesen*, i Sygdommens 5te Uge; hun havde været heftig angreben og havde lidt af stærk Diarrhoe, der i den sidste Tid var involuntær, saaledes at Excrementerne gik i Sengen. Hun havde ingen Børn, og hendes Eiendele bleve delte mellem hendes Broderbørn. En af disse, en Kone paa Langetangen, modtog saaledes en Del Klæder og Sengklæder, der vare brugte af den Syge under hendes Sygdom. Disse modtog hun i de første Dage af Decbr. og lagde dem da strax hen i særskilt Værelse. Et Par Dage før Jul tog hun dem frem for at lufte og rense

nem, og Nytaarsdag angrebes hun af Sygdommen, der har været meget heftig og langvarig, saaledes at hun nu i April Maaned endnu ligger med Gangræna ex decubitu.

12) Kalstad, ¼ Mil fra Kragerø. Den her Angrebne var en Søster af foranstaaende Kone, og som ligeledes efter Fasteren havde modtaget en Del Sengklæder og Tøi. „Hun blev syg midt i December efter et Par Uger iforveien at have begyndt at bruge den Overdyne, som Mad. *Thomesen* havde havt paa sin Seng, og efter i lige lang Tid at have baaret den Nattrøie og Særk, som Mad. *Thomesen* havde brugt, da hun døde. Dynen havde været luftet og Nattrøien og Linnedet vadsket.“ Denne Meddelelse er os velvilligen givet af vor Collega Cand. *Daae,* der havde hende under Behandling. Han har tillige meddelt os endnu et Tilfælde om Smitte fra samme Enkes Efterladenskab. Hendes Brodersøn, en Broder af begge de Fornævnte, og som er Sømand, hjemkom fra Søreise midt i November. Han indflyttede ved Hjemkomsten i den Afdødes Bolig og benyttede den Seng og de Sengklæder, hun i sin Sygdom havde benyttet. Sengklæderne vare siden hendes Død blevne luftede i nogle Dage, men ingen yderligere Rensning af dem havde fundet Sted. I Slutningen af December blev han angreben.

Med disse vistnok slaaende Exempler paa Smittens Overførelse og Smittestoffets Stabilitet forlade vi den abdominale Sygdomsform og skulle nu eftervise Smitteforfølgelsen paa de Steder, hvor den cerebrale Form gjorde sig gjældende, nemlig Sandøkedal b. og Drangedal, og det vil da fremlyse, at begge Sygdomsformer maa betragtes som aldeles særskilt optrædende Epidemier. Vi skulle først omhandle det tidligst angrebne Sted i Sandøkedal og derefter give en Skizze af Smittestoffets Udbredning

over Sandøkedal og Drangedal, hvor en nær Sammenhæng kan paavises, og saa særskilt omtale ligesom ovenfor hvert af de angrebne Steder.

Sandøkedal b.

13) Engmyr med nærliggende Gaard Leivand og Plads Krokemyr. Den 11te Mai kaldtes vi til Plads Engmyr, hvor vi fandt 5 Patienter henliggende med tydelig udtalte Phænomener paa Cerebraltyphus. Et Barn var nylig død med samme Phænomener, som de, der nu vare syge. Der forklaredes, at den først Angrebne her paa Stedet havde været Konen, der var bleven syg midt i Marts Maaned og nu var næsten restitueret. Da saamange af Husets Beboere samtidig henlaa syge, maatte de nærmeste Naboer fra Leivand hjælpe at pleie dem, og her paa Leivand angrebes nu 7; ligesaa maatte Folk paa Krokemyr være behjælpelige og her angrebes nu 4. Ialt havde saaledes paa disse 3 Steder været angrebne 18, hvoraf 2 døde, den Ene et Barn, som var død før vor Ankomst, og den Anden en Mand paa Krokemyr, der døde paa Sygdommens 12te Dag. Vi bemærke, at vi i vore Journaler over de her Angrebne ved samtlige have noteret Alvus naturalis. De nævnte Pladse ere beliggende i det vestlige Strøg af Sandøkedal lige paa Grændsen mod Søndeløv Sogn af Risøer Lægedistrikt, 1¾ til 2 Mile fra Kragerø, men kun ½ til ¾ Mil fra Risøer, hvor Folkene have al deres Færdsel. Ingen derfra havde paa lang Tid været i Kragerø før Sygdommens Udbrud, hvorimod den først angrebne Kone i Marts, nogle faa Dage før hun blev syg, havde været i Risøer. Vi kom til Stedet saa lang Tid efterat det første Tilfælde var indtruffet, og vi havde saa lidet Personalkjendskab til Folkene i dette afsides Strøg af vort Distrikt, at det ikke endnu har lyk-

kedes os at paavise Smittens Import paa dette Sted. Vi have i den Anledning confereret med vor Nabocollega Districtslæge *Skeen*, men han har opgivet for os, at han ikke ved om Nervefeber i sit Distrikt i saa tidlig Tid som Marts. Derimod kan han tydelig paavise Smitteoverførelse til et Par Steder i sit Distrikt fra de her nævnte Steder, idet Folk fra de tilstødende Pladse i Søndeløv havde været behjælpelige med at passe de Syge paa Krokemyr og Engmyr, og bleve syge strax efter at have forrettet saadan Tjeneste.

Vort Tilsyn til de Syge paa disse Pladse sluttede i første Halvdel af Juli og senere havde vi ingen Syge af Nervefeber i vort Distrikt, hvor ikke den direkte Smitteoverførelse, som ovenfor vist, fra Kragerø kunde udledes, førend i Slutningen af Oktober, da Nervefeber omtrent samtidig anmeldtes paa 3 meget spredt liggende Steder, nemlig paa Dalene ved Mo, $\frac{1}{4}$ Mil fra Sandøkedals Kirke ($1\frac{1}{2}$ Mil vest for Kragerø), paa Soli, $\frac{3}{4}$ Mil øst for Kragerø, og paa Solberg i Drangedal, 4 Mil nord for Kragerø, og hurtig udbredte Sygdommen sig nu over mange Steder i Drangedal og efterhaanden paa de ved Soli og Dalene liggende Pladse.

Den 24de Oktober kaldtes vi til Solberg i Drangedal i Nærheden af Drangedals Kirke. Her fandt vi 3 Medlemmer af en Omstreiferfamilie henliggende syge; de lede af Cerebraltyphus med stærk Bronchit. De lede tillige af Diarrhoe; denne var imidlertid rimeligvis fremkaldt ved overdreven Nydelse af Æbler og Tyttebær, som de ansaa for et fortrinligt Middel mod Sygdommen. De hørte til den her i Egnen omstreifende Slægt *Flintian*, idet Manden, *Ole Vennelund*, var gift med en *Flintian*. De forklarede, at den først Angrebne, en Datter, var bleven syg

14 Dage forud, 8—14 Dage efterat de havde været paa en Plads Myra ved Næs Jernværk, hvor en Broder af Konen, *Lars Fredriksen Flintian,* havde fast Bopæl. Der var dengang en Datter af *Lars* syg, og Sygdommen var til Myra henbragt ved en anden Omstreiferfamilie, *Andreas Gripenfeldt,* der ogsaa var gift med en Søster af *Lars.* Paa Myra havde samtidig med dem endnu været samlet et Par andre Omstreiferfamilier, navnligen *Lars's* Broder *Johannes Fredriksen Flintian.* Fra Myra vare disse Familier dragne østover gjennem Gjerrestad til Sandøkedal. Herfra toge 3 Familier opover Drangedal, og en fortsatte Touren østover for at reise gjennem Bamble; en Familie, som havde truffet sammen med dem i Sandøkedal („*Alting*"), tog vestover til Gjerrestad. De antrufne Syge paa Solberg bleve isolerede og tilholdte at forblive paa Stedet indtil de vare helbredede. Ved vor Ankomst tilbage til Kragerø var allerede anmeldt Sygdom paa Soli og paa Dalene ved Mo. Ved Besøg paa Soli den 27de Oktober fandt vi, at den omtalte Omstreifer, der havde Bopæl paa Myra, *Lars Fredriksen Flintian,* var ankommen til Soli for 14 Dage siden selv syg, og at Sygdommen havde tiltaget saaledes, at han ikke kunde fortsætte Reisen østover, men var forbleven liggende under stadig Forværrelse af Sygdommen med heftige Delirier indtil han døde den 24de. Af hans Børn havde et været syg og var restitueret, og vare to netop blevne angrebne. Samtidig med ham opholdt sig endnu paa Soli to Omstreiferfamilier, *Christen Rasmussen Feier* og Forældre. *Christens* Kone havde da været syg i 8 Dage.

Ved Besøg den 29de Oktober paa Dalene, hvor en Familie af Omstreiferfolket har Bolig hos en Husmandsfamilie, fandt vi 3 Børn af Husmandsfamilien syge. De

vare blevne angrebne nogle Dage efter at Omstreiferfamilien *Johannes Fredriksen Flintian* med et sygt Barn havde opholdt sig hos dem. Samtidig med *Johannes Fredriksen* opholdt sig paa Pladsen et Par Medlemmer af Omstreiferfamilien *Lars Alting*, hvilke bleve syge under Opholdet paa Pladsen, og strax derpaa droge vestover til Gjerrestad, medens *Johannes Fredriksen* fortsatte Touren til Drangedal. Den 31te Oktober holdt vi Sundhedskommissionsmøde i Drangedal. Der oplystes da af Medlemmerne af Sundhedskommissionen, at Sundhedstilstanden var og gjennem længere Tid havde været særdeles god i Sognet. Der vidstes ikke om andre Syge end den omtalte Omstreiferfamilie paa Solberg og et Par andre syge Omstreiferfamilier, der droge omkring i den øverste Del af Sognet, og hvoraf een Familie skulde være dragen over til Holden Præstegjeld. Da vi imidlertid kjendte Sygdommens Smitsomhed, og paa samme ved Optouren til Drangedal havde seet det tydeligste Bevis paa Plads Dalene, forudsaa vi, at Sygdommen rimeligvis vilde faa stor Udbredning i det Strøg af Drangedal, hvor de syge Familier havde streifet om. I denne Antagelse skuffedes vi heller ikke. Da vi den 8de til 10de November atter foretog Reise til Drangedal, fandt vi allerede Syge paa Plads Elsebutangen under Sannæs, 1½ Mil syd for Solberg, paa Naas ½ Mil øst for samme og paa Plads Hægna og Gaard Vaale ¼ Mil fra Naas. Paa alle disse Steder havde syge Fantefølger været. Ved vort Besøg i Drangedal fra 18de til 23de November fandt vi Sygdommen fremdeles udbredt paa Gaardene Aabø, Løvestad, Vøllestad, Voxland, Bustrak, Skrædderkaasa, Tvedt, Næsland og Rød, af hvilke Steder det forstnævnte er beliggende 4 til 5 Mile fra det sidstnævnte. Paa alle disse Steder

havde der været syge Fanter, og endnu vidstes ikke Nogen syg paa Steder, hvor Fanterne ikke havde været. Da nu Sygdommen var bleven saa udbredt i Drangedal, og det paa Steder, der ligge 6 à 7 Mile fra vor Bopæl, og dertil Aarstiden var saavidt fremskreden, at det kunde befrygtes, at Meenføre vilde gjøre det umuligt for os at komme fra Byen til de angrebne Steder i Drangedal, androge vi om at erholde Assistence af en Epidemilæge, hvilket ogsaa blev os indrømmet, og fra December Maaneds Begyndelse overtog Cand. *Giebelhausen* som Epidemilæge Sygdommens Behandling i Drangedal. Efter hans Ankomst derhen fik Sygdommen ikke stærk Udbredning; der angrebes vistnok flere i de først angrebne Huse og ligesaa paa Nabopladsene, men større Spring gjorde Sygdommen ikke efter den Tid, og naar vi nu gaa over til at omhandle hvert enkelt af de angrebne Steder, tro vi det derfor overflødigt at afhandle de Steder i Drangedal, hvor Epidemien kom hen, efterat den kom under Epidemilægens Behandling.

Af de i Sandøkedal angrebne Steder stod endnu tilbage:

14) Soli med nærliggende Plads Lia. Vi have omtalt, at Omstreifer *Lars Fredrikeen* døde her den 24de Oktober. Da han skulde begraves, maatte foruden de to Omstreifere, der vare med i hans Følge, endnu Manden paa Pladsen Soli og en Gut paa Nabopladsen Lia være behjælpelig med Ligbegjængelsen. Af disse angrebes nu a) paa Soli Manden, hos hvem den syge Familie ogsaa efter Ligfærden havde opholdt sig, den 16de December, og döde efter 5 Dages Sygdom. b) Drengen paa Lia angrebes i Ugen mellem 7de og 13de November; i hans Familie angrebes hans Moder 8 Dage efter ham og senere

den 16de December hans Broder, og den 20de December hans Fader; samme Dato fremdeles Konen i Nabohuset paa Lia; hun havde pleiet de Syge, og hun døde efter 6 Dages Sygdom. Den 31te December angrebes hendes Søn. Ved Omstreiferens Ophold her paa Soli smittedes saaledes af Befolkningen 8, hvoraf 2 døde.

15) Dalene under Mo med nærliggende Pladse Dalebraaten, Ramsaasen, Follemyr og Kollene.

a. Paa Pladsen Dalene er der to Huse; det Ene er leiet af en Omstreifer *Johannes Larsen Alting*, i det andet bor en Husmand *Hans Jörgensen*, hos hvem der logerer en Omstreifer, der har slaaet sig til Ro, *Halvor Drammen.* Til det sidstnævnte Hus ankom en syg Omstreiferfamilie, *Johannes Fredriksen Flintian*, den 6te Oktober, og forblev her med sin Familie den 6te og 7de. Den 13de blev her den Første angreben, nemlig Husmandens Søn, og to Dage senere endnu en Søn, og derpaa den 7de November Konen og Datteren, og den 28de November Manden. Da her var megen Fattigdom og Elendighed, maatte Naboerne hjælpe og ofte ogsaa vaage. Af Naboerne angrebes nu først en Pige, der havde været og pleiet Familien den 24de December.

b. Ligesaa den 24de December en Kone paa Plads Kollene, der oftere havde bragt Mad til de Syge.

c. To Piger fra Ramsaasen vaagede paa Dalene den 2den og 3die December. Af disse angrebes derefter den Ene den 12te og den Anden den 16de. Paa Ramsaasen angrebes senere Opsidderen, der døde paa Sygdommens 10de Dag.

d) Dalebraaten. To Koner fra Dalebraaten maatte ogsaa oftere forrette Vaagetjeneste paa Dalene. Den Ene angrebes i Ugen for Jul, og senere, nemlig den 31te De-

cember, den 12te Januar, den 30te Januar og den 2den Februar hendes 4 Børn. Den anden Kone angrebes mellem Jul og Nytaar og senere den 6te Februar hendes Mand.

e. Paa Plads Follemyr var der to Børn i Forpleining, en Søn af *Hans Jörgensen* og en Datter af *Johannes Larsen Dalene.* De havde oftere været hos *Hans Jörgensens* Familie, og bleve begge angrebne den 9de December. I Nabohuset paa Dalene, Omstreiferen *Johannes Larsens* Familie, angrebes først Konen, der havde besøgt sit syge Barn paa Follemyr, den 25de December, og derefter Manden den 13de Januar og et Barn den 8de Januar.

16) a. Jordmyr er en afsides i Skoven beliggende Plads, ¼ Mil fra Dalene. Manden her arbeidede sammen med Manden fra Dalebraaten og var oftere med ham inde i hans Hus, hvor Konen laa syg. Han angrebes den 1ste Februar og døde den 8de, og senere de hjemmeværende Børn den 21de Februar, 27de Februar, 7de Marts og 14de Marts. Han begravedes den 17de Februar. Der var da tilstede ved Begravelsen Folkene fra

b. Hønnesmyr, ligesaa en meget afsidesliggende Plads et Stykke fra Jordmyr. De medbragte til Ligfærden ogsaa sine Børn. Efter Hjemkomsten til Hønnesmyr angrebes først det ene Barn den 23de Februar og derefter Konen den 27de Februar, og senere den 24de Marts Manden og det andet Barn. Foruden disse var endnu flere tilstede ved Ligfærden og da navnligen en Datter af den Afdøde, der tjente paa

17) Strand, en Gaard beliggende 1 Mil fra Jordmyr. Hun blev angrebet den 19de Februar, efterat hun var kommet tilbage til Strand.

18) Brynemoen. Ligesaa en afsidesliggende Plads

oppe i Skoven. Den først Angrebne her var et Barn, der angrebes 8 Dage efterat Konen fra Dalebraaten som Reconvalescent havde været her, den 1ste Februar, senere et Barn den 25de Februar og Konen den 7de Marts.

Efterat Sygdommen saaledes ved Smitte fra Omstreiferfamilien var bragt til Dalene, udbredte Sygdommen sig altsaa til 40 Bygdefolk, hvoraf 2 døde, og har holdt sig fra 6te Oktober til nu i April.

C. Drangedal. Det først angrebne Sted her var:

19) Solberg, hvor de syge Omstreifere henlaa. De holdtes isolerede og dersteds smittedes Ingen. At holde Omstreiferne i Stilstand indtil de vare fuldkommen restituerede, var ikke muligt. Da de begyndte at blive saavidt friske, at de kunde gaa oppe, begyndte de ogsaa at traske omkring i Nabogaardene. De angave, at Maalet for deres Reise var Skien, og at de vilde tage derhen over Drangedal og Holden. Da man imidlertid befrygtede, at de endnu kunde føre Smitten med sig, og bringe Sygdommen om til de meget afsides liggende Pladse og Gaarde i Drangedal, hvorover Heiveien til Holden fører, sendte Fattigvæsenet, der havde besluttet herefter at føre alle Fanter ud af Bygden, dem den 10de November 2 Mile vandværts ned Toke til Rørholt i Bamble, hvorfra de havde saavel god Landevei til Skien, som ogsaa kortere Vei. Men saa bestemte ere Omstreiferne i deres Reiseroute, at da de ikke havde faaet Lov at tage fra Drangedal over Heien til Holden, saa saa man dem, 14 Dage efterat de vare transporterede sydover, at vende tilbage til Drangedal fra Skien over Holden ad den Vei, som de først havde angivet at ville tage.

20) Elsebutangen. Den først Angrebne her blev syg

2 Dage efterat syge Fanter havde været hos ham; han døde paa Sygdommens 8de Dag.

21) Naas. Den første Syge angrebes den 3die November. Den 26de Oktober laa Omstreiferne, der medbragte et sygt Barn, her om Natten.

22) Hægna. Den først Angrebne blev syg den 3die November. Fanterne kom fra Naas til Hægna, der kun ligger $\frac{1}{8}$ Mil derfra, den 27de Oktober.

23) Vaale. Den først Angrebne blev syg den 1ste November. Fanterne kom hertil fra Hægna den 27de Oktober.

24) Bustrak. Den Første angrebes den 9de November efterat de syge Fanter havde været her den 2den November.

25) Skrædderkaasa ved Vraalstad. Den først Angrebne blev syg den 5te November. Fanterne vare her den 1ste November.

26) Voxland. Her angrebes den Første den 9de November og den Anden den 10de November. Fanterne vare her den 1ste November.

27) Løvestad. Den Første angrebes den 10de November. Fanterne vare her den 31te Oktober.

28) Aabø. Den Første angrebes den 10de November. Fanterne overnattede her den 30te Oktober.

29) Vøllestad. Den her Angrebne blev syg den 9de November. Fanterne havde ikke været paa denne Gaard, der ligger 1 Mil afsides i særeget Dalføre, men den, der her blev syg, opholdt sig paa Voxland, da Fanterne vare her den 1ste November.

30) Tvedt. Den Første angrebes (uden bestemt Frostanfald) i Ugen mellem 6te og 11te November. Fanterne vare her den 26de Oktober.

31) Rød. Den Første angrebes den 15de November. Syge Fanter vare her den 10de.

32) Næsland. Den først Angrebne blev syg den 25de November. Syge Fanter overnattede her den 14de. Flere bleve da ikke angrebne paa Næsland. Senere angrebes imidlertid En den 16de Marts; det var en Pige, en Søster af den syge Kone paa Hønnesmyr (Nr. 16, b), der havde vaaget hos denne Natten mellem den 13de og 14de Marts og kun været der denne ene Gang.

Videre end til disse ovenfor nævnte Steder i Drangedal var Epidemien ikke kommen, da Epidemilægen overtog dens Behandling. Senere angrebes flere i de først smittede Huse, og udbredte Sygdommen sig til enkelte Nabopladse paa samme Maade som ovenfor ved Dalene og Soli paavist ved Folk, der havde forrettet Vaagetjeneste i syge Familier. Ialt var saaledes under Behandling i Drangedal 66, hvoraf døde 11. Ved de syge Omstreifere bragtes Sygdommen saaledes her i Drangedal til 63 af Befolkningen, hvoraf 11 døde.

Da det vel er sjelden, at man har Anledning til at konstatere Inkubationstiden med den Nøiagtighed som her, idet de syge Fanters Ophold paa hvert Sted, der smittedes, kun var kortvarigt, skulle vi recapitulere de Resultater, som i denne Henseende af ovenstaaende kunne uddrages, og skulle vi bemærke, at vi ved alle nedenstaaende Tilfælde i vore Journaler have noteret, at Sygdommen begyndte med bestemt Frostanfald.

15 a. Dalene.	Nr. 1	angrebes	6	Dage	efter Smitten.
—	- 2	—	8		—
15 b. Ramsaasen	- 3	—	9		—
—	- 4	—	13		

16 b.	Jordmyr.	Nr. 5	angrebes	5	Dage	efter Smitten.
	—	- 6	—	10		—
17.	Strand.	- 7	—	2		—
18.	Brynemoen.	- 8	—	8		—
20.	Elsebutangen.	- 9	—	2		—
21.	Naas.	- 10	—	8		—
22.	Hægna.	- 11	—	7		—
23.	Vaale.	- 12	—	5		—
24.	Bustrak.	- 13	—	7		—
25.	Skrædderkaasa.	- 14	—	4		—
26.	Voxland.	- 15	—	8		—
	—	- 16	—	9		—
27.	Løvestad.	- 17	—	10		—
28.	Aabø.	- 18	—	11		—
29.	Vøllestad.	- 19	—	8		—
30.	Rød.	- 20	—	5		—
31.	Næsland.	- 21	—	11		—
	—	- 22	—	2		—

Forinden vi forlade den cerebrale Form af Epidemien, skulle vi endnu give nogle Oplysninger. Vi have ovenfor anført, at Sygdommen ogsaa herskede i Nabolægedistrikterne, og vi have i den Anledning konfereret med vore Nabocolleger. Da vi først antraf Sygdommen i Drangedal hos de syge Omstreifere paa Solberg, og der hørte, at et af de syge Omstreiferfølger var strøget over til Holden, tilskreve vi strax Distriktslæge *Hoff* for at varsle ham herom, og bad ham meddele os, om Sygdommen efter deres Besøg hos ham skulde vise sig. Han har senere meldt os, at han, allerede forinden han modtog vort Brev, havde den 16de Oktober været kaldt til en syg Omstreiferfamilie paa Plads Nyhuus ved Ulefos, som var ankommen dertil Dagen forud, og hvor han fandt

Omstreiferens Kone lidende af Typhus. Følget forblev paa Pladsen til den 25de Oktober. Den 9de November tilkaldtes han til Husmandens Familie, hvor Konen og to Børn henlaa lidende af Typhus. En Søster af Husmandens Kone, som den 23de Oktober havde været paa Nuhuus, angrebes ligeledes. Endvidere angrebes endnu en Familie paa en Plads Klovdal, hos hvem Fantefølget overnattede. Den Omstreiferfamilie, som af *Hoff* tilsaaes paa Nyhuus, var netop den samme *Johannes Fredriksen,* som havde opholdt sig paa Dalene ved Mo den 6te og 7de Oktober, og som da selv havde været syg. Vi omtalte, at under hans Ophold paa Dalene var sammen med ham der to Medlemmer af Altingfølget, hvilke bleve syge paa Dalene, men som strax toge til Gjerrestad.

Distriktslæge *Scheen* i Riisøer Lægedistrikt, med hvem vi have konfereret, har meddelt, at Sygdommen, som først i November kom under hans Behandling i Gjerrestad, tydeligen kunde forfølges henbragt fra Hus til Hus ved syge Omstreifere af Altingsfølget, og at Sygdommen i Gjerrestad fik meget stor Udbredning.

Distriktslæge *Tandberg* i Omlids Lægedistrikt har meddelt os, at han i sit Lægedistrikt i 1864 havde Nervefeber paa 2 Steder, og at den paa det ene Sted, Tjufslia, tydeligen var importeret ved Fanter, som nogle Dage før Sygdommens Udbrud i Familien havde overnattet der med et sygt Barn.

Söberg i Skiens Lægedistrikt har med Hensyn til Smitte fra vort Lægedistrikt i forløbne Aar oplyst, at den 23de August angrebes paa Strandstedet Graaten i Solum Præstegjeld en ung Pige, der først i August havde været i Kragerø en Uges Tid. Senere angrebes her i Graaten i 3 Huse 8 Individer. Paa Gaarden Grimholt i Solum

Præstegjeld angrebes i November Maaned i et Hus, hvor Omstreifere nylig forud havde havt Nattelogi, først En og derpaa i Huset og Nabohuset ialt 9 Individer. Vi have ovenfor gjort opmærksom paa, at den i Drangedal behandlede syge Omstreiferfamilie den 10de November sendtes til Rørholt og derfra tog Veien over Solum og Holden tilbage til Drangedal.

Vi se altsaa ved syge Omstreiferfamilier Sygdommen udbredt i Løbet af et Par Maaneder over ikke færre end 5 Lægedistrikter. Det Spørgsmaal kan nu opkastes, hvorfra Fanterne havde hentet det Smittestof, som de saaledes udsaaede over saa store Strækninger. Vi skulle da gjøre opmærksom paa, at de syge Fanter alle høre til 3 Familier, *Flintian, Gripenfelt* og *Alting*, eller rettere til een Fanteslægt, nemlig *Flintian*, idet de to sidste ere besvogrede med den Første. Disse ere ikke meget vidtvankende, men høre til dem, der ifølge *Sundts* anden Aarsberetning om Fantefolket, hvor deres Slægtregister fuldstændig findes anført, have sin Vandring i Strøget mellem Arendal og Skien. Vi have anført, at vi selv kun to Gange traf de syge Omstreiferfamilier; de angave at være blevne smittede paa Myra ved Næs Jernværk. Af vor Collega *Tandberg*, der bor paa Næs, og hvem vi have anmodet om at undersøge Forholdet, er der bleven os meddelt, at Sygdommen bragtes til Myra sidst i September, idet Omstreiferen *Andreas Gripenfelt* ankom dertil med Kone og to Børn syge. Han opholdt sig der i 8 Dage, og tog da østover. (Det er netop det samme Følge, som omstreifede i Drangedal i Slutningen af Oktober, og der bragte Sygdommen saavidt om, idet nu andre Medlemmer af Følget vare blevne syge). Ville vi nu undersøge, hvor Nervefeber i Sommermaanederne herskede i den Strækning, som falder

i disse Fanters Vandrestrøg, saa maa vi jo først nævne Kragerö By. Vi have imidlertid meddelt, at Sygdommen i Kragerø optraadte med aldeles udpræget abdominal Charakter, medens vi fandt den saavel hos de syge Fantefamilier, vi antraf, som overalt, hvor Smitten ved dem henbragtes, med fremtrædende cerebral Charakter. Den samme Iagttagelse er ogsaa gjort af *Scheen* i Gjerrestad, ligesom ogsaa af Epidemilæge *Giebelhausen*, thi hos de af ham behandlede 42 Tilfælde i Drangedal er kun ved to anfört, at de lede af Diarrhoe. Heller ikke vides Omstreifere at have været i noget smittet Huus i Kragerø. Vi have ovenfor omtalt Sygdommen paa Engmyr, Leivand og Krokemyr (Sandøkedal b. 13), og nævnt, at den der optraadte som tydelig Cerebraltyphus. Ligesom vi der have nævnt, at Sygdommen maatte ansees standset i Juli Maaned, have vi ogsaa omtalt, at den derfra udbredte sig til Nabopladse i Søndeløv i Riisøer Lægedistrikt. *Scheen* har nævnt os to saadanne Steder, nemlig Liimkjær og Torbjørnsdalen, hvor Sygdommen bevislig i Juni henbragtes fra Leivand ved Personer, der havde vaaget hos de Syge, og meddelt os, at den atter fra disse to Steder paa samme Maade bragtes til Moen og Moensdalen; ligesaa nævner han, at Sygdommen paa eet af disse Steder, Torbjørnsdalen, efterat have været ophørt i nogen Tid, atter optraadte i September og Oktober. (*Tandberg* nævner, at paa det andet Sted i hans Distrikt, hvor Nervefeber i 1864 optraadte, Langan, Lian og Værland, hentedes den ved en Pige, der, kort før hun blev syg, havde været paa Torbjørnsdalen). Vi se saaledes Sygdommen i Sommermaanederne paa 3 til 4 Steder existerende i Riisøer Lægedistrikt ved henbragt Smitte fra Leivand, og ogsaa paa disse Steder, saaledes som *Scheen* har vist os

af sine over de Syge førte Journaler, med cerebral Charakter. Da Fanterne paa den Tid, vi saaledes først er kommen til Kundskab om deres Sygdom, streifede om i den vestlige Del af deres indskrænkede Vandrestrøg, synes det os ikke usandsynligt at antage, at de ere blevne smittede paa et af de ovenfor nævnte Steder, og Sandsynligheden heraf bliver saameget større, som netop disse Steder ligge i deres almindeligst befærdede Vandringsvei. Vi kunne saaledes nævne, at medens Sygdommen existerede paa Leivand, var dette Sted tre Gange besøgt af Omstreifere. Med større Bestemthed at constatere Sammenhængen mellem Sygdommen paa Leivand og den ved Fanterne ombragte Epidemi er ikke gjørligt, og vil vel endog for Fanterne selv være umuligt. Vi have troet det interessant at paapege den store Sandsynlighed, thi hvis en saadan Sammenhæng virkelig bestaar, vil den cerebrale Form sees at have bestaaet gjennem et helt Aar fra Marts 1864 til April 1865 med uforandret Karakter, ligesom den abdominale i samme Tidsrum i Kragerø.

Vi skulle nu nærmere betragte begge Epidemier med Hensyn til deres Udbredning over Distriktet og Tiden, i hvilken de vandt størst Høide. Den abdominale Form herskede, som oftere omtalt, fornemmelig i Byen, og den cerebrale i Landdistriktet. Vi have i vor Beretning om Dysenterien korteligen givet en Skildring af Forholdene i de forskjellige Sogne af Lægedistriktet, til hvilken vi her maa henvise. For at man ikke skal tro, at det er de forskjellige Forholde paa begge Steder, der har betinget de forskjellige Sygdomsformer, skulle vi gjøre opmærksom paa, at i Sandøkedal har hersket saavel den abdominale som den cerebrale Form, og at paa de for-

skjellige Steder her, de lokale Forholde ere aldeles ensartede. Vi have, ligesom ved Dysenterien, ført nøiagtige Lister over de Angrebne i de forskjellige Uger inden de forskjellige Huse. Vi anse det imidlertid altfor vidtløftigt her at medgive disse, og skulle kun anføre Resultaterne af samme for hvert Sogn. (Se Tabellen paa næste Side).

Nogen Indflydelse af Aarstiden paa Epidemien, om nogen saadan existerer, vil imidlertid alene kunne sees for Kragerø Vedkommende, hvor Epidemien continuerligen har hersket; for den cerebrale Forms Vedkommende maa det erindres, at den begyndte i en Udkant af vort Distrikt, og derefter udbredte sig til Nabolægedistriktet i Sommermaanederne og i Octbr. atter vendte tilbage, og om Angrebsantallet i Nabodistriktet i de forskjellige Uger eller Maaneder af Sommeren savne vi Oplysning. Det vil sees, at den abdominale Form fik den største Udbredning i August, navnligen i de tre sidste Uger af Maaneden. Skulle vi antage nogen Aarsag hertil, kan denne muligens være den da herskende Sygdomsconstitution. Vi kunde nemlig tænke os, at Individer, der lede af Gastricisme, lettere angrebes, naar de udsattes for Smitten; paa anden Maade kunne vi ikke tilskrive den gastriske Sygdomsconstitution nogen Virkning; thi at den ikke i og for sig var tilstrækkelig til at fremkalde Sygdommen, fremlyser deraf, at den gastriske Sygdomsconstitution gjorde sig stærkt gjældende saavel i Byen som i Sandøkedal og Drangedal, men vi saa dog ikke noget Sted Abdominaltyphus uden, som nævnt, Smitteoverførelse kunde paavises. At Sygdommen ikke var begrundet i nogen herskende Sygdomsconstitution have vi desuden ogsaa kunnet se deraf, at vi ikke, medens Typhoidfeberen herskede, havde Tilfælde af Febr. simplex. Vi have ikke paa vore Syge-

1864.

	Marts.	April.	Mai. 1–7 / 5	Mai. 8–14 / 5	Mai. 15–21 / 5	Mai. 21–28 / 5	Juni. 29–4 / 5–6	Juni. 5–11 / 6	Juni. 12–18 / 6	Juni. 19–25 / 6	Juni. 26–2 / 6–7	Juli. 3–9 / 7	Juli. 10–16 / 7	Juli. 17–23 / 7	Juli. 14–30 / 7	August. 31–6 / 7–8	August. 7–13 / 8	August. 14–20 / 8	August. 21–2 / 8	August. 28–3 / 8–9	September. 4–10 / 9	September. 11–17 / 9	September. 18–24 / 9	September. 25–1 / 9–10	Oktober. 2–8 / 10	Oktober. 9–15 / 10	Oktober. 16–22 / 10	Oktober. 23–29 / 10
Kragerö . . .	1	1	1	1	3	1	"	1	1	2	3	4	1	"	"	4	8	18	26	7	9	6	10	8	11	10	6	2
Sandökedal a	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	1	2	2	2	1	2	3	"	3	1
Sandökedal b	1	1	4	1	2	4	"	1	"	4	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	3	2	"
Drangedal . .	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	1	1	"	1	"

1865.

	November. 30–5 / 10–11	November. 6–12 / 11	November. 13–19 / 11	November. 20–26 / 11	November. 27–3 / 11–12	December. 4–10 / 12	December. 11–17 / 12	December. 18–24 / 12	December. 25–31 / 12	Januar. 1–7 / 1	Januar. 8–14 / 1	Januar. 15–21 / 1	Januar. 22–28 / 1	Februar. 29–4 / 1–2	Februar. 5–11 / 2	Februar. 12–18 / 2	Februar. 19–25 / 2	Marts. 26–4 / 2–3	Marts. 5–11 / 3	Marts. 12–18 / 3	Marts. 19–25 / 3	Marts. 26–1 / 3–4	April. 2–8 / 4	April. 9–15 / 4	April. 16–22 / 4	April. 23–29 / 4	Sum.
Kragerö . . .	2	3	3	2	2	4	1	2	1	"	2	2	1	2	"	1	"	"	"	"	"	1	"	"	1	"	175
Sandökedal a	6	1	1	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	"	29
Sandökedal b	1	2	2	"	2	3	5	6	3	1	3	"	2	2	"	1	3	3	1	2	2	"	"	"	"	"	67
Drangedal . .	4	11	4	5	8	8	7	1	2	4	4	1	1	1	"	1	"	"	"	1	"	"	"	"	"	"	66

lister opført i 1864 en eneste Patient under denne Rubrik. At heller ikke nogen Aarstidsdisposition har havt Indflydelse paa Sygdommen fremgaar deraf, at begge Sygdomsformer den hele Tid beholdt sin særegne og bestemte Charakter, og at vi samtidigen havde de mest udprægede Tilfælde af begge Former under Behandling, men paa forskjellige Steder, saaledes som f. Ex. Tilfældet var i Novbr. Maaned, da i Byen endnu nye Tilfælde optraadte med stærke Diarrhoer, medens der for samtlige i Drangedal og Sandøkedal b. Opförte i vore Journaler er noteret Alvus naturalis.

Skulle vi nu udtale os om de Erfaringer, som kunne uddrages af vore Observationer med Hensyn til Charakteren af det forskjellige Smittestof for de to forskjellige Sygdomsformer, da vil det strax have været iøinefaldende, at den cerebrale Forms Smittestof besad en langt større Intensitet. Fra Drangedal vil nemlig paa mange forskjellige Steder været seet, at et kortvarigt Ophold af de syge Omstreifere har været tilstrækkeligt til, at Husets Beboere smittedes. For den abdominale Forms Vedkommende vil der fra Sandøkedal a. være seet, hvorledes de Syge, som hjembragtes fra Bjørnsborgbakken, gjerne opholdt sig i Hjemmet gjennem længere Tid, før Nogen i Huset smittedes. Dette kunde dog muligens bero paa den for denne Form sandsynligvis længere Incubationstid, men man vil fra det først angrebne Sted i Kragerø, Voxlandgaarden, have seet, hvorledes Sygdommen her holdt sig udelukkende gjennem tre Maaneder, før Smittestoffet var accumuleret til den Grad, at Smitte derfra udgik, thi Samkvemmet med Nabofamilierne havde i alle disse tre Maaneder ikke været hemmet. Kun i eet Tilfælde sees paavist, hvorledes et kortere Ophold af en Syg fremskaffede Smitten, nemlig

ved den fra Spanien hjemkomne Matros. Han var imidlertid stærkt angreben, var længere hen i Sygdommen og Infectionen kunde ved ham tænkes stærkere, da han havde opholdt sig gjennem hele Sygdommen i en trang usund Køie ombord i Skibet ligetil han blev ilandbragt. For den abdominale Forms Smittestof er der paavist en betydelig Stabilitet, idet det vil sees af Forholdene fra Langetangen og Kalstad (Sandøkedal a. 11 og 12), at det har været vedhængende ved en Sygs efterladte Effecter i tre Maaneder. Om den cerebrale Forms Smittestof har havt samme Stabilitet, har vi ikke endnu kunnet constatere. Det synes imidlertid at antydes af *Scheens* Iagttagelse fra Torbjørnsdalen, hvor Sygdommen optraadte paany, efterat have været ophørt i nogle Uger. For Smittestoffenes Flygtighed have vi ikke kunnet fremføre noget sikkert Bevis, idet vi ikke have iagttaget Sygdommenes Overførelse ved sund Person. Vi maa imidlertid gjøre opmærksom paa, hvorledes den abdominale Forms saa hurtige Udbredning over Bjørnsborgbakken i August Maaned lettest lader sig forklare ved at antage et fra de forskjellige angrebne Huse udgaaet Smittestof, der var diffunderet over det hele Strøg. Foruden at her en saa stor Mængde af samtlige her boende Familier angrebes og det med et betydeligt Angrebsantal i hver Familie, skulle vi endnu oplyse, at af dem i Familier, som gik fri for Sygdommen, lede flere af kortvarigt Ildebefindende, der optraadte som stærkere Hovedpine eller Brækning. At imidlertid, om et saadant flygtigt Smittestof har betinget den store Udbredning af Sygdommen her, dets Diffusionsevne ikke har været meget stor, kan man slutte deraf, at Sygdommen ikke udbredte sig over andre Strøg af Byen, saa at det maa have været indskrænket til denne ene Lokalitet, og tillige

deraf, at Sygdommen, naar den kom ud i Landdistriktet, ikke udbredte sig til Nabopladse.

IV.

Hvad man efter den Skildring, vi ovenfor have givet, visseligen maa indrømme os, er, at vi her for begge Epidemiers Vedkommende have godtgjort deres udelukkende Udbredning ved Smitte, og at vi have paavist den ene Epidemies Import. Vi beklage, at vi ikke endnu for den anden have været i samme heldige Tilfælde; vi have antydet, hvilke Vanskeligheder, der have stillet sig iveien; vi opgive imidlertid i den Henseende endnu ikke Haabet. (Ved Dysenterien stod der os, da vi gav vor Meddelelse i Magazinet, ogsaa et af de i den første Tid angrebne Steder tilbage, til hvilket vi ikke med Bestemthed havde kunnet paavise Smitteimporten (Jordbudalen). Vi maatte der tage vor Tilflugt til at antage Smitten overført ved de samme Smitteombærere, som nu iaar have voldt os saamegen Uleilighed, Fanterne. De vare imidlertid dengang uskyldige, og først et Aar senere lykkedes det os fuldstændigen at constatere Sammenhængen med Smitteindførelsen her. (Vide Forhandl. 8de skandinav. Naturforskermøde Pag. 298).). — Vi holde os nemlig fuldt overbeviste om, at Smitten ogsaa ved Import er bragt til Engmyr. Thi skulle vi rent ud udtale vor Anskuelse om de typhøse Febres Udbreden og Opstaaen hos os, da er det den, at Nervefeber aldrig nogensinde udbreder sig epidemisk i vore Landdistrikter, uden ved Contagium, og at smitsom Nervefeber aldrig opstaar spontant. Denne Anskuelse vil vistnok forekomme de Fleste af vore Colleger overraskende; de typhøse Febre have hos os saalænge været kjendte, og Antagelsen af deres spontane

Opstaaen er vistnok saa grundfæstet, at vi neppe ved vor Udtalelse kunne vente at rokke den; vi have imidlertid ikke skyet at fremsætte vor Formening, og da vi tro, at Spørgsmaalet saavel er af praktisk Vigtighed, som at det muligens kan lede til fortsatte Undersøgelser af vore Colleger, skulle vi, uagtet vor Redegjørelse for den af os iagttagne Epidemi her gjerne kunde være afsluttet, nu lidt nærmere indlade os paa Drøftelsen af Meningerne om Nerveepidemiernes Udbredningsmaade og Opstaaen.

At Nervefeber, og det saavel den abdominale som den cerebrale Form, kan være smitsom, har vel ikke af Nogen været benægtet, men hvor stor Rolle Contagiositeten spiller, det har været det Spørgsmaal, hvorom Discussionen har dreiet sig. Medens Landpraktikerne have holdt som væsentlig Moment paa Smitten, have Hospitalslægerne og Lægerne fra de større Byer vel ikke benægtet Contagiositeten, hvorpaa det rimeligvis ogsaa maa være faldt i deres Lod at se Exempler, men som væsentligt Moment til Sygdommens Udbreden søgt andre Aarsager. Som væsentligste Causalmoment opføre de saaledes den almene epidemiske Sygdomsconstitution, et Udtryk, hvorved de forstaa et Complex af ukjendte Agenser, der samtidigen udøve sin Virksomhed over større Landstrækninger til at fremkalde bestemte Sygdomsformer. Som Repræsentant for den ene af de Sygdomsgrupper, som denne almindelige Sygdomsconstitution skal fremskaffe, anføre de Nervefebrene. Og ligesom over større Landstrækninger, saaledes udstrække de ogsaa den almene Sygdomsconstitutions Virksomhed over længere Aarrækker og komme derved til at opstille bestemte stationære Sygdomsconstitutioner. *Conradi* i sin Afhandling om Sygdomsconstitutionerne (Magazin 14de Bind) opstiller for vort Land som almene

Sygdomsconstitutioner, der kunne blive stationære, kun to, nemlig den adynamiske, repræsenteret ved Nervefebrene, og den stheniske, repræsenteret ved Lungebetændelserne. Efterat have søgt at paavise, i hvilke Aarstider disse forskjellige som antagonistisk ansecde Sygdomsformer fornemmeligen optræde, vil han af Mortaliteten inden de forskjellige Aarstider kunne slutte til, hvilken af de nævnte Sygdomsconstitutioner der har havt Herredømmet. Han paaviser imidlertid selv, hvorledes Nervefebrene fra flere af de af ham anførte Steder ikke med samme Regelmæssighed passe ind under de opstillede Theorier som Lungebetændelserne. I sin Meddelelse om Sygdomsforholdene i Christiania 1863 (Magazin 18de Bind) fremhæver han, hvorledes Nervefeberen ikke kan forklares som væsentligen begrundet i slette hygieniske Forholde, men at man, om man ikke som væsentligste Causalmoment vil anse en almeen Sygdomsconstitution, da heller maatte ty til Contagiet. Han tvivler imidlertid om, at selv de ivrigste Contagionister ville kunne forklare Nervefeberens stærke Udbredning og Fortvaren gjennem saamange Aar alene ved Smitten, og synes at tro, at selv de ivrigste Smittemænd maa ty til den almene Sygdomsconstitution for at forklare Forholdet. Vi ere saa ivrige Contagionister, at vi tro gjennem Smitten at kunne forklare Sagen, og vi ere overbeviste om, at den almene Sygdomsconstitution ikke betinger Nervefebrene. Vi skulle oplyse om, hvorledes vi ere komne til en saadan Overbevisning. Vort Lægedistrikt er beliggende kun 20 Mile fra Christiania, det Sted, som *Conradi* lægger til Grund for sine Observationer om Sygdommen, og vort Distrikt maa saaledes sikkerligen ligge indenfor Grændserne af det Strøg, hvor den i Christiania regjerende Genius epidemicus udøver

sit Herredømme. Og hvis saaledes Nervefeberen begrundedes i en almen udbredt Sygdomsconstitution, maatte ogsaa sikkerligen Spor af dennes Virksomhed kunne eftervises her samtidig med dens Virksomhed i Christiania. *Conradi* har medtaget i sin Afhandling om Sygdomsconstitutionerne ogsaa de i Medicinalindberetningerne fra vort Lægedistrikt om Nervefebrene indeholdte Oplysninger. De af ham benyttede Medicinalindberetninger herfra omfatte imidlertid kun ganske faa Aar (1853—1858). De omfatte ogsaa kun ganske faa Tilfælde, og da *Conradi* netop paa Grund af den korte Aarrække ikke tror at kunne lægge nogen Vægt paa, at de Oplysninger, som indeholdes med Hensyn til Nervefeberen, ikke samstemme med de af ham forefundne Forholde i Christiania, og det uagtet den Sygdomsgruppe, som betinges af den anden af ham opførte Sygdomsconstitution, den stheniske, Lungebetændelserne, fuldkommen samstemmer med hans Observationer, saa skulle vi her give Meddelelser om Nervefebrenes Forhold i Lægedistriktet for en længere Aarrække. Vi skulle give et Uddrag af, hvad der i vore Medicinalindberetninger er meldt om Nervefebrenes Optræden i Lægedistriktet i de Aar, hvori vi her have praktiseret, nemlig fra 1850 til 1864. Vi maa bemærke, at i dette Tidsrum ikke her har praktiseret andre end vi og den for 5 Aar siden afdøde Distriktslæge *Homann,* hvem vi imidlertid gjennem alle Aar bistod i hans Praxis, og med hvem vi i Fællesskab indgav de aarlige Medicinalindberetninger, saaledes, at paa den nedenfor anførte Liste, ere samtlige de Tilfælde af Nervefeber, som i Lægedistriktet ere komne under Behandling, blevne opførte.

1850. Nervefeber optraadte ialt hos 11. I Oktbr. 1849 hjemkom et Skib fra England med flere af Besæt-

ningen lidende af Abdominaltyphus. I to af de Hjemkomnes Familier, paa Breisand i Bamble, angrebes derefter 17, hvoraf 11 fra Januar til April 1850.

1851. Ialt vare under Behandling for Nervefeber i Aarets Løb 4, deraf de 2 i Januar Maaned 1851 paa samme Sted, hvor Sygdommen i Januar til April 1850 havde hersket, nemlig Breisand i Bamble. — I Decbr. hjemkom med to Skibe, et fra Lübeck og et fra Hamburg, 2 Matroser lidende af Nervefeber.

1852. Ialt var under Behandling 20. De 17 optraadte paa Stilnæstangen, en Forstad til Byen. Sygdommen viste sig tydelig contagiøs. Den begyndte i en Sømands Familie, dens Import blev ikke paavist. Sygdommen udbredte sig ikke udenfor den nævnte Forstad, vedvarede fra September til Aarets Udgang.

I December hjemkom fra Udlandet en syg Matros, ved ham smittedes i hans Hjem to.

1853. Ialt var under Behandling for Nervefeber 16. De tre i Februar Maaned vare paa Stilnæstangen i samme Huse, hvor Sygdommen herskede ved Udgangen af 1852.

I Marts kom under Behandling 3 Tilfælde paa Brødløs i Sandøkedal. Sygdommen udbredte sig derfra ved Smitte til en Plads i Bamble, hvor den ikke kom under Behandling, og kom i Juli atter ved Smitte tilbage fra denne Plads til en Plads Lia under Brødløs, hvor to anangrebes. Smittens Import til Brødløs blev ikke paavist.

I August hjemkom fra England en Matros, lidende af Nervefeber; i hans Hjem smittedes 6 af de derværende 7 Personer.

I November optraadte 1 sporadisk Tilfælde i Byen.

1854. For Nervefeber vare under Behandling ialt 3, deraf den Ene en Sømand, som hjemkom fra Udlandet.

1855. Af Nervefeber var under Behandling kun een, en Matros, der hjemkom syg fra Udlandet.

1856. Ialt under Behandling for Nervefeber 5; deraf de 2 hjemkomne syge fra Udlandet.

1857. Ialt var under Behandling for Nervefeber 24. I September hjemkom til Tallakshavn, en Forstad til Byen, en Sømand lidende af Nervefeber. I det Hus, hvor han havde hjemme, og i 4 Nabohuse smittedes 15.

I Oktober ankom til Kiil i Sandøkedal en omreisende handlende Svenske lidende af Nervefeber; ved ham smittedes i Huset, hvor han henlaa, 3.

Paa Moeidet og Lønneeidet, ½ Mil fra Kiil, angrebes i Oktober 4. Smitteimport eftervistes ikke der, medens Sygdommen overførtes fra den ene Plads til den anden.

I December hjemkom en syg Matros fra Udlandet.

1858. Nervefeber optraadte ialt hos 13, deraf 3 i Tallakshavn, ved Smitte fra de i forløbne Aar angrebne; 1 paa Kirkeholmen ligeledes ved Smitte herfra; 1 paa Lønneeidet, hvor Sygdommen havde hersket det foregaaende Aar. 2 Matroser hjemkom syge fra Udlandet.

4 sporadiske Tilfælde optraadte i Kragerø i 3 forskjellige Huse.

2 i et Hus paa Oterø i Sandøkedal. Smitteimport paavistes ikke her.

1859. Nervefeber optraadte ialt hos 5. Den ene i December Maaned var en Sømand, som hjemkom syg fra Udlandet. 4 Tilfælde i Januar og Februar paa Helle i Sandøkedal.

1860. Ialt var under Behandling for Nervefeber 14.

I Januar 4. Den Første en Sømand, som kom syg hjem fra Udlandet. Ved ham smittedes hans Moder og 2 Brødre. I August indkom et Skib fra Østersøen for

at landsætte 3 af Besætningen, der paa Reisen vare angrebne; 1 var efterladt i Helsingør. De Syge indlagdes i et midlertidigt Sygehus, hvor de henlaa i 2 Maaneder. I Oktober angrebes en Kone i Nabohuset, og derefter i hendes Hus endnu 3. (Det er dette Tilfælde, hvortil ovenfor er refereret Pag. 448). I Oktober hjemkom den i Helsingør efterladte Matros restitueret. Kort Tid efter hans Hjemkomst angrebes hans Moder, der havde vadsket hans Tøi.

I November optraadte et sporadisk Tilfælde i Sandøkedal.

1861. Ialt var under Behandling for Nervefeber 5. De 3 vare i et Hus paa Skaadø i Sandøkedal; Manden, der var Matros, hjemkom syg fra Udlandet, derefter angrebes Konen og Datteren.

Det 4de Tilfælde var ligeledes paa Skaadø og i samme Maaned som de ovenfor angrebne.

Det 5te var en Matros, der hjemkom syg fra Udlandet.

1862. Af Typhus ialt 3 angrebne. Alle Sømænd, der kom syge hjem fra Udlandet med 3 forskjellige Skibe.

Om 1863 have vi ovenfor meddelt Pag. 442, og skulle her kun recapitulere, at Sygdommen optraadte ialt hos 13, deraf de 6 Sømænd, angrebne i Udlandet. 4 hjemkom i September, 1 i Juni og 1 i December. Fra den Ene smittedes En i Nabohuset. 3 Tilfælde optraadte i Drangedal; den Første smittedes i Skiens Lægedistrikt.

Om 1864 have vi ovenfor nævnt, at Sygdommen importeredes 4 Gange fra Udlandet, og at fra den ene hjemkomne Syge Sygdommen videre udbredte sig ved Smitte.

Det vil af denne Fortegnelse sees, at *Conradis* Tvivl om Nerveféberens Sjeldenhed her i Lægedistriktet ikke

er begrundet. I de 14 Aar (1850—1863) have nemlig ialt været angrebne 137; men af disse vare de 32 syge ved Hjemkomsten fra Udlandet, og ved dem smittedes 51. Een Gang importeredes Sygdommen fra et Nabodistrikt, og derved angrebes ialt 3. I 27 Tilfælde viste Sygdommen sig tydeligen at være contagiøs. Disse 27 Tilfælde optraadte til 3 forskjellige Tider, men ingen af disse Gange blev Smittens Import eftervist. Kun i 21 Tilfælde optraadte den sporadisk, uden at Smitte paavistes. De 32 fra Udlandet importerede Tilfælde hjembragtes med 27 forskjellige Skibe, og af disse 27 Gange, som Sygdommen saaledes indbragtes, udbredte den sig de 10 Gange videre ved Smitte, og angrebes da, som nævnt, 51.

Det vil heraf sees, at her i vort Lægedistrikt i disse 14 Aar aldeles ikke har kunnet sees Spor til nogen Genius epidemicus, som fremkaldte Nervefeber, og dog falder inden disse 14 Aar et af Culminationspunkterne for den adynamiske Sygdomsconstitution i Christiania. Naar *Conradi* iblandt de faa af os for Tidsrummet 1853—1858 opførte Tilfælde dog troede at se en Samstemmighed med Forholdene i Christiania, idet de fleste af vore faa Tilfælde ogsaa faldt paa Aarets tre sidste Maaneder, saa vil dette af Fortegnelsen sees ikke at skrive sig fra nogen herskende Sygdomsconstitution, men kun fra den aldeles tilfældige Omstændighed, at de syge Søfolk netop hyppigst i disse Maaneder hjemkom med de om Høsten hjemvendende Skibe. Skulde den af os nu opførte Aarrække af 14 Aar ogsaa synes at være for kortvarig til at Resultater deraf kan uddrages, saa skulle vi om Nervefebrenes Forhold i Lægedistriktet efter de os af den afdøde Distriktslæge *Homann* meddelte Oplysninger nævne, at Nervefebrene siden 1812 ikke mere end een Gang fik nogen betydeli-

gere epidemisk Udbredning, nemlig i 1845, og dette falder jo netop paa en Tid, da den adynamiske Sygdomsconstitution anføres ikke at have gjort sig stærkt gjældende her i Landet (vide den norske permanente Kommittees Meddelelser i 5te Naturforskermøde Pag 746), men dengang var ogsaa, som vi senere have hørt her i Distriktet, Sygdommen importeret ved Smitte fra Udlandet. For at man ikke skal antage dette ringe Antal af Nervefebre, som i de senere Aar optraadte i Distriktet, begrundet deri, at i 1845 havde været saamange angrebne, at der ikke var mange igjen, der vare modtagelige for Sygdommen (en Anskuelse, som vi blandt andre se bragt i Anvendelse for at forklare Nervefeberens Aftagen i Christiania i 1864), skulle vi anføre, at i 1845 Angrebsantallet her ikke naaede op til stort over 150, og at Sygdommen da ikke udbredte sig synderlig udenfor Kragerø By. Og savne vi saaledes Spor af den i Christiania som Aarsagsforhold til Nervefebrene deisteds nævnte Sygdomsconstitution for alle de foregaaende Aar, saa maa vi paa den anden Side spørge om, hvorledes man, naar man vil anse Nervefebrenes Udbreden væsentlig begrundet i en almen epidemisk Sygdomsconstitution, vil kunne bringe Samklang mellem de Fakta, at Nervefeberen netop ophørte eller i saa væsentlig Grad aftog i Christiania i 1861, samtidig med at den har været saa stærkt udbredt i Lægedistrikterne her, hvor alene i en Del af Kragerø Distrikt med omtrent 10,000 Mennesker har været angrebne i eet Aar 337. Man vil vel sige, at vor Epidemi her i 1864 maa blive at betragte som en intercurrerende Epidemi, thi saaledes benævner man Morbilli og Scarlatina og anden smitsom Epidemi, som man ikke anser begrundet i den saakaldte almene stationære epidemiske Sygdomsconstitu-

tion, men vi indse ikke, hvorfor Nervefeberepidemier, naar de, overalt hvor Smitteforfølgelsen er gjørlig og let, nemlig i Landdistrikterne, vise sig at være begrundet alene i Smitten, skulle have mere at gjøre med den almene stationære Sygdomsconstitution end Morbilli, Scarlatina osv. Og vi tro, at Forholdet allerede nu tildels er og herefter endmere tør blive saaledes, at Nervefeberepidemierne overalt i Landdistrikterne ville kunne paavises at udbrede sig udelukkende ved Smitte. Vi skulle i denne Henseende henvise til de mange Meddelelser, som findes refererede saavel i de i det norske Ugeskrift for Læger indførte Medicinalberetninger, som til den i Magazinets 3die Bind meddelte Beretning af *Sandberg*, og til de mange Yttringer fra forskjellige Steder i den samlede Beretning om Sundhedstilstanden i Riget, og ligesaa henvise til de i de danske Tidsskrifter indeholdte Beretninger om Nervefeberepidemier, navnligen *Ditzels* i Hospitalsmeddelelser 4de Bind, og de mange Meddelelser fra forskjellige Landdistrikter i det danske Sundhedscollegiums Beretning om Sundhedstilstanden i Danmark. Mest slaaende i denne Henseende synes os imidlertid at være de af Prof. *Trier* i 5te Naturforskermøde anførte Data (vide Forhandlingerne Pag. 820—825 *). Disse sidste synes os særligen at være

---

*) Da vi antage, at flere af Magazinets Læsere muligens kunne være ubekjendte med disse Prof. *Triers* Meddelelser, skulle vi her af samme give et Par Citater:

„I Aaret 1830 udbrød en Typhusepidemi i Heds Herred i Viborg Amt. Den blev bragt dertil ved en Patient, der blev transporteret fra Skanderborg Lægedistrikt til sit Forsørgelsessted i Kragelund Sogn. Den første By, han paa sin Hjemreise kom i Berørelse med, var Rosendal i Giødvald Sogn. Der blev en Familie, bestaaende af 13 Personer, ved ham smittet, og de bleve samtlige angrebne. Syg-

at lægge Vægt paa, netop paa Grund af den Maade, hvorpaa de ere fremkomne. I Landdistrikterne i Danmark

dommen udbredte sig fra dette Sted til to andre, hvor 8 à 9 Personer bleve angrebne. Den følgende Nat overnattede han i Tallundgaarden i Funderby. Her smittede han ligeledes hele Familien, der bestod af 8 à 9 Personer, paa en Søn nær, som aldeles ikke kom i Huset, men om Natten sov i et Udhus og spiste i den nærliggende Funderby. Dagen efter blev den Syge transporteret til Kragelund, og der indaccorderet hos sin Svoger, en velhavende Gaardmand. Her blev Manden, sex Børn og fire Tjenestefolk smittede. Ved hans Ankomst til Svogeren var en Husmand fra Lindinghedehuse tilstede. Han hjalp den Syge af Vognen og sad maaske ½ Time i Stuen paa Bænken hos ham. Han blev smittet og smittede sin Kone; deres Datter, som tjente i en nærliggende By, kom en Eftermiddag hjem for at se til sine syge Forældre; hun blev ligeledes smittet. Gaardmandens Søster, en rask og ikke frygtsom Kone, der boede i samme By, hjalp af og til lidt til med at pleie de Syge. Hun og hendes Børn, saavidt erindres ialt 5 Personer, bleve samtlige smittede. Ved en eneste Persons Flytning bleve altsaa 50 Personer smittede, og da Sygdommen efter den Tid i henved 2 Aar vedblev at grassere der i Egnen, saa er der megen Sandsynlighed for at det var Fortsættelsen af den ved ham udbredte Sygdom."

„En Skrædder kom i Begyndelsen af August tilligemed en Mand fra Ods Herred fra Aarhuus, hvor den Tid Typhus grasserede, til Seierø, en liden Ø, der ligger 2 Mile fra Fastlandet nordenfor Sjælland, hvor ingen Sygdom herskede. Disse to Mænd bleve kort efter deres Hjemkomst angrebne af en Sygdom, der efter Præstens Beskrivelse (der bor ingen Læge paa Øen) antoges for en Typhus. Skrædderen døde den 1ste September og i en af de følgende Dage Manden fra Ods Herred. Den 16de September blev Distriktslægen kaldet til Skrædderens Datter, og samtidig vare 6 andre paa Øen i de Skrædderens nærmest liggende Huse angrebne af samme Sygdom. Fra disse forplantede Smitten sig efterhaanden fra Hus til Hus i den tættest bebyggede og fattigere Del af Seierbye, indtil den naaede udover hele Øen, og først ophørte i Begyndelsen af Juli 1847, da 286 Individer havde været angrebne, af hvilke 28 døde."

Prof. *Trier* tillægger: „Disse Fakta mener jeg er ligesaa bestemt talende for Nervefeberens Smitsomhed, som Maa-

vare nemlig Lægerne blevne saa fast overtydede om Nervefebrenes Udbredning ved Smitte, at de hos Sundhedscollegiet havde andraget om, at der maatte træffes Foranstaltning til Forbud mod, at Tjenestetyende, der bleve angrebne af Nervefeber, hjemsendtes af Husbonden til sine Forældre eller Familier. Sundhedscollegiet anmodede da Physici om at fremsende Oplysninger om de Observationer, som havde været gjorte om Sygdommens betydeligere Udbreden paa denne Maade, for i disse at have en sikker Begrundelse for de intenderede Paabud.

Vi behøvede vistnok ikke at ty til disse refererede Meddelelser, for at overtyde vore Colleger i Landdistrikterne; vi antage, de ville have fuldt op af egne Erfaringer at støtte sig til, og de ville vist ikke bestride Anskuelsen om Sygdommens udelukkende Udbredning ved Smitte, efterat den først er opstaaet.

Men vi indse den Indvending, hvormed de ville möde os. De ville sige, det er et altfor langt Spring at gjøre fra Indrømmelsen af Sygdommens udelukkende Udbredning ved Smitte til Benægtelsen af dens spontane Opstaaen. Flere ville vel endog kunne citere os Exempler fra deres egen Erfaring paa Tilfælde, hvor de aldeles ikke have kunnet opdage nogen Smitteimport for den Nervefeber, som senere gjennem Smitten naaede en epidemisk Udbredning, og hvor de derfor have maattet blive staaende ved Antagelsen af Smittestoffets spontane Opstaaen. Naar de ville spørge os, hvorledes vi i saadanne Tilfælde ville kunne forklare Sygdommens Opstaaen uden en saadan Antagelse, da kunne vi ikke svare dem paa anden Maade,

---

den, hvorpaa Mæslingerne i 1846 opstode paa Færoerne og Maaden, hvorpaa Pesten i 1813 opstod paa Malta er det for disse Sygdommes Smitsomhed."

end ved atter til dem at stille et Spørgsmaal, og det er, om det ikke ogsaa er truffet dem, at de have seet deres Distrikter paaførte Epidemier af Scarlatina, Morbilli, ja selv Variolæ, uden at de med Bestemthed have kunnet eftervise det første Sygdomstilfældes Opstaaen ved importeret Smitte. Saadant er et Par Gange hændt os, og det uagtet vi ikke ere af de mindst ivrige til at efterspore Smitteimport. Og er saadant hændt dem ved de nævnte Sygdomme, saa have de vel derfor ikke kunnet antage, at disse Sygdommes Smittestof er opstaaet spontant; og vi maa bede dem erindre, at det maa være saameget vanskeligere at eftervise Smitteimporten ved en Sygdom som Nervefeber, navnligen den abdominale Form, hvor vistnok Incubationen er lang, Sygdomsphænomenerne mere usikkre, og derhos Smittestoffet mindre intens, men dog meget stabilt. Kan man ved Morbilli, Scarlatina og Variolæ ikke eftervise Smitteimporten, saa slaar man sig alligevel til Ro, fordi man ved, at disse Sygdomme udelukkende forplantes ved Smittestof; opdager man ved Nervefebrene ikke Smitteimporten, saa griber man strax til andre Aarsagsforholde, og det uagtet Sygdommens Smitsomhed snart viser sig, og Importen ved saamange udbredte store Epidemier af Nervefebre allerede er paavist; man glemmer de mange Exempler, som ere anførte paa Observationer om Smittestoffets Kraft til at fremkalde Nervefeberepidemi, selv efterat det har henligget uvirksomt gjennem længere Tid. Exempler i denne Henseende, som de af os og Cand. *Daae* ovenfor anførte, ere ikke enestaaende; vi skulle blot henvise til et lignende, der findes indført i den danske permanente Committees Beretning i 5te Naturforskermøde, Forhandl. Pag. 844*).

*) I Horsens havde man 1844 et mærkeligt Exempel paa Con-

Vi vide, at flere saadanne Exempler kunne nævnes fra Vestlandet, og det er netop for at opfordre vore Colleger til at fremkomme med deres Observationer i denne Retning, at vi har indladt os paa denne Discussion. Det er alene fra Lande som vort med en spredt Befolkning og Kjendskab, Mand og Mand imellem, at saadanne Data kunne oplyses, og fremkomme først alle de Exempler, man hos os har paa, hvorledes man med Bestemthed har kunnet eftervise Nervefeberepidemiers Begrundelse i et Smittestof, der gjennem længere Tid har henligget uvirksomt, hvorledes Smitten kan holde sig i ikke stadigt benyttet Hus gjennem Aar, og fremkalde Sygdom næsten ved hver Indflytning (noget som, efter de Skildringer, der have været givne af Fiskerilægerne for nogle Aar siden, synes at have været høist sandsynligt ved de i Fiskeridistrikterne værende Logihuse, idet Nervefeberen aarligen herskede i de vestlandske Strøg, og stadigen de første Tilfælde hjembragtes i Bygderne ved hjemkomne Syge fra Fisket), saa vil der vistnok ikke medgaa lang Tid, inden vort Lands Læger vilde være overbeviste om Nervefebrenes ligesaa udelukkende Begrundelse i Smittestof som Mæslingernes, Skarlagensfeberens og Koppernes. Disse tre Sygdomme, hvis Tradition og Historie man kjender, maa vel antages fra først af at være tilførte fra de orientalske Lande, og fordi man ved dem kjender deres Historie, derfor tænker man ikke paa deres spontane Opstaaen nu. Den Tid, da de først tilbragtes de europæiske Lande, ligger imidlertid saa fjærn, at man her paa en

---

tagiets langvarige Spirekraft. I April var en Pige død af Typhus i et lidet Hus, der blev staaende ubeboet til Oktober, da en Familie paa 5 Personer flyttede derind, af hvilken de 3 strax efter samtidigen angrebes af Typhus.

Maade kan anse dem som endemiske. Naar man ved Epidemier af disse Sygdomme ikke har kunnet paavise det første Tilfældes Import, og man ikke ser Sygdommen at herske i Nabostederne paa samme Tid, og man er sikker om ikke at have havt Bærere af Smittestoffet fra langt bortliggende Steder, hvor den hersker, saa antager man vel, at det Smittestof, som har fremkaldt det første Tilfælde, har været beroende paa Stedet fra en foregaaende Epidemi; man antager, at Smittestoffet gjennem lang Tid har været vedhængende ved Gjenstande, og enten ikke før er bleven bragt i Berørelse med et for samme modtageligt Individ, eller er bragt under andre særegne Forholde, der ere heldige for dets videre Udvikling. Paa anden Maade, end ved et saadant saa at sige hvilende Contagium, søger man vel ikke at forklare saadanne Tilfælde af disse fra først af indførte, men nu endemisk blevne Sygdomme. Ved Nervefebrene kjender man vel ikke deres Historie paa denne Maade, og den kan vel heller ikke ventes at blive tilstrækkelig oplyst paa Grund af Sygdomsbegrebets Vaghed, men saameget kjender man imidlertid til dem, at man ved, at de gjennem lange Aarrækker have hersket i vort Land, og at de derfor ligesaa fuldt som Mæslinger, Skarlagensfeber og Kopper kunne gjøre Fordring paa at kaldes endemiske. Ja i hvor høi Grad man har villet betragte dem som saadanne, fremlyser allerbedst deraf, at man har villet gjøre dem til Hovedrepræsentant for en almen stationær Sygdomsconstitution. Og er Nervefebrene saaledes først at betragte som endemiske, da vide vi ikke, hvorfor man ei i de enkelte Epidemier, hvor man ikke har kunnet paavise det første Tilfældes Smitteimport, vil forklare Epidemiens Begrundelse paa samme Maade som ved lignende Tilfælde

af Mæslinge-, Skarlagensfeber og Koppeepidemier, nemlig ved et hvilende Smittestof. Vi kunne anføre Exempel fra vort Distrikt paa, hvorledes vi maatte henføre en Skarlagensfeberepidemi og Variolatilfælde til et saadant gjennem længere Tid hvilende Smittestof, men vi tro, at et Exempel fra en Sygdom, som endnu ikke er bleven endemisk i vort Land, vil være mere oplysende. Man vil her ikke kunne opkaste nogen Tvivl om, fra hvilken bestemt Epidemi Smittestoffet har sin Oprindelse. Vi antage, at man, efter den Fremstilling vi gav om Dysenteriepidemien i 1859, maatte medgive os, at vi havde godtgjort, at Smittespiren til denne Epidemi, der fik en saa stor Udbredning, var importeret. Vi fremhævede i vor Beretning, at viant og Sygdommen muligt, efter først at være indbragt, kunde blive stationær gjennem flere Aar. I de første Aar efter Epidemiens Ophør saa vi ogsaa, uden at continuerligen Sygdomstilfælde havde vedvaret, paa flere spredte Steder Sygdommen at optræde og det altid med samme Charakter som i 1859, og ligeledes paa den Maade, at den viste sig at være smitsom. Den optraadte altid paa Steder, hvor den i 1859 havde hersket, og angreb kun Personer, som dengang gik fri for Sygdommen. I vort Nabolægedistrikt Holden udbredte den sig, to Aar efter dens første Optræden, og efterat der i eet Aar ikke havde vist sig noget Tilfælde af den, i Sommeren 1861 til en betydeligere Epidemi. Der angrebes ialt 154 og døde 19. Vi droge over til Nabodistriktet for at se Sygdommen og vi fandt den med aldeles samme Charakter som i 1859, og det lykkedes ogsaa nu vor Collega Dr. *Hoff* at paavise Smitteoverførelsen til hvert enkelt i 1861 angrebet Sted, og han troede endog at kunne paavise den Gjenstand, som havde været Opbevaringssted for Smittestoffet

fra 1859. Vi kunde i vort Distrikt for de Tilfælde, som der optraadte i 1860, 1861 og 1862, ikke paavise nogen bestemt Gjenstand, hvorved Smittestoffet havde været opbevaret, men vi tro dette heller ikke fornødent; thi naar smitsom Dysenteri bevisligen ikke havde hersket i Distrikterne i over 40 Aar før dens Optræden i 1859, og den i 1859 kunde godtgjøres at være importeret, maa vel en saadan Paavisning være overflødig. Vi vide ikke at kunne anføre bedre Exempel til at forklare hvad vi have villet forstaa ved Epidemiers Opstaaen af et hvilende Smittestof.

At Nervefeber ogsaa kan opstaa ved et hvilende Contagium, derpaa have vi ovenfor fra Langetangen og Kalstad anført Exempler. Vi skulle her tilføie, at vi fra et af disse Steder (Kalstad) saa Sygdommen ved Smitte at komme tilbage til Kragerø og der udbrede sig videre. Vi skulle i denne Henseende ogsaa minde om, hvad der i Fortegnelserne over Nervefebrene 1850—1864 er anført, at Sygdommen i 1849 importeredes fra Udlandet til Breisand, hvor den efter denne Import holdt sig fra Oktober 1849 til April 1850, og hvor den derpaa atter i Januar 1851 optraadte i samme Hus, uden at der i Tidsrummet fra April til Januar vidstes at have været nogen Nervefebersyg i det hele Distrikt. Ligesaa kunne vi henvise til det sammesteds anførte Exempel fra 1860, at en Kone angrebes efter at have vadsket Tøi tilhørende hendes Søn, der nys før var hjemkommet fra Hospital i Helsingøer som restitueret af Nervefeber.

Hvor sjelden man imidlertid behøver at ty til det hvilende Contagium som Betingelse for Nervefeberepidemier, idetmindste i Distrikterne langs Søkysten saaledes som vort, vil fremgaa af vor givne Fremstilling om den

hyppige Import af Sygdommen fra Udlandet, og vi skulle fra vore Observationer om Epidemiens Importeren i Kragerø 1864 henpege til, hvor vanskeligt det kan være at komme paa Spor efter endog den direkte Smitteimport fra Udlandet.

Men vi vente Modstand ogsaa fra et andet Hold end fra vore Colleger i Landdistrikterne. Det vil vel ikke feile, at der mod vor Benægtelse af Nervefebersmittestoffets spontane Opstaaen vil stilles op de mange Erfaringer, som andetstedsfra ere refererede, for at Nervefeberen fra først af spontant er opstaaet i overbefolkede, usunde, skidne Rum og derefter ved Smitte har udbredt sig videre. Vi indrømme, at vi oftere have seet saadanne Exempler meddelte, og efterat de mange forskjellige Anskuelser om Nervefebrenes Opstaaen af Jordbund, atmosphæriske, climatiske og andre lignende Forholde lidt efter lidt ere forkastede paa Grund af de mange Modsigelser, som i disse Henseender fremkom fra de forskjellige Epidemier, hører man jo endnu tale om Fængselstyphus, Skibstyphus, Feldttyphus o. fl., hvilke alle skulle have deres Grund i Sammenstuvning af en Mængde Mennesker gjennem længere Tid i uventilerede, urenlige, mørke og daarlige Lokaler. Efter den Anskuelse, vi ovenfor have yttret om et hvilende Smittestof for de endemisk blevne acute smitsomme Sygdomme, falder det ikke os vanskeligt at forklare Sygdommens første Opstaaen her netop ved et saadant. Vi nævnte ovenfor som Betingelse for at et hvilende Contagium atter kom i Virksomhed, at det sattes under Omstændigheder, der vare heldige for dets Trivsel, og at det mødte modtagelige Individer, og i begge disse Henseender frembyde saadanne Steder som de nævnte de allergunstigste For-

holde. Intetsteds kan et Smittestof finde et mere beskyttende Asyl, end der, hvor der er Mangel paa Renlighed og Ventilation, og intetsteds træffer det paa mere modtagelige Individer, end der, hvor Mangel paa Næringsmidler eller Overanstrængelse har svækket Organismen. Vi se derfor, at det heller ikke er Nervefebersmittestoffet alene, som paa de nævnte Steder finder den bedste Jordbund; samtlige acute smitsomme Sygdomme naa gjerne der deres bedste Trivsel, og da flere af dem paa samme Maade som Nervefeber er paastaaet der at opstaa spontant, kan der ikke i Forholdene ligge noget Specifikt til at betinge den ene Sygdom mere end den anden, naar det ikke skulde være netop det specifike hvilende Smittestof. Og ere Sygdommene først endemiske, kan der ikke mangle Leilighed til at de hvilende Contagier indbringes paa saadanne Steder. Den hyppigste Anledning maa imidlertid gives for den Sygdom, som er at betragte som mest endemisk, Nervefeberen, og deraf kommer vel, at ogsaa den er den, som hyppigst der opstaar, og for hvis Vedkommende derfor Anskuelsen om dens spontane Opstaaen er mest forfægtet. Vi indse imidlertid ikke, hvorledes Meningen om en spontan Opstaaen kan opstilles for nogensomhelst smitsom Sygdom. Fastholder man Begrebet om et Smittestof som et Stof, der regeneres i en levende Organisme, og under denne dets Regeneration fremkalder bestemte Sygdomsphænomener, da maa det jo nærmest blive at betragte som en Organisme, og da at antage, at det spontant kan opstaa, vil kun føre tilbage til den vel forlængst forladte Antagelse af en Generatio æqvivoca. Vi ty dog ikke til denne for at forklare Opstaaen af bestemte Organismer, hvortil vi ikke kunne paavise de første Spori. Vi kunne jo paa

en Maade vilkaarligen fremkalde Svamparter, det vil sige, naar vi afstænge et lyst og luftigt Rum, hvor ingen Svamp før har trives, saa se vi, hvis der er fugtigt, efter nogen Tid Svamparter at fremspire, selv om vi ikke indbringe deres Spori. Vi antage, at saadanne Spori har været diffunderede i Luften, og ere fremspirede fordi de traf en heldig Jordbund, og vi antage ikke, at Svampe ere opstaaede spontant, fordi vi ikke have kunnet eftervise de i Luften værende Spori. Vi indse ikke, hvorfor man mere skal ty til Antagelsen af den spontane Opstaaen for Smittestoffene, fordi det ikke endnu har lykkedes Videnskaben at bringe deres Spirer under Mikroskopet. Vi se dog i de Sygdomme, som de fremkalde, et ligesaa sikkert Bevis for deres Spirers Regeneration, som vi i Svampenes Udbredning se Beviset for, at Spori ere indbragte til det Sted, hvor de udbrede sig. Og for at komme tilbage til de acute smitsomme Sygdommes spontane Opstaaen i overbefolkede urenlige Rum, saa maa vi nævne, at man tyr dog ikke til en spontan Opstaaen, en Generatio æqvivoca, for at forklare den Masse af Utöi, som udklækkes og trives her, og dog kan Anledningen til her at indslæbe hvilende Contagium, vedhængende urenlige Klæder og Bohave, muligens være ligesaa hyppig som Anledningen til at indbringe Æggene og Stammødrene til det overhaand tagende Utøi.

Endnu en sidste Indvending kunne vi tænke os gjort mod vor fra først af udtalte Anskuelse om Nervefebrenes udelukkende Udbredelse ved Smitte og Benægtelsen af deres spontane Opstaaen. Man vil kunne sige, at der sees Tilfælde af Nervefebre, som ikke ere smitsomme, og at selv saadanne Nervefebre naa en epidemisk Udbredning, uden at Smitten i et eneste Tilfælde kan paavises. Hvad

saadanne Epidemier angaar, da maa vi erklære, at vi betvivle Diagnosens Rigtighed, og denne Tvivl kan det vel ikke være farligt at fremsætte, da vi jo Alle kjende, hvor ubestemt Begrebet Nervefeber er, og hvorledes man her ikke egentlig har noget bestemt pathognomisk Mærke at holde sig til. Vi se, hvorledes stadigen af Nervefebrenes Gruppe nye Sygdomme udsondres eftersom Videnskaben skrider frem; vi kunne blot henvise til, hvorledes i de senere Aar smaa Epidemier, der have været antagne for Nervefebre, ere blevne beviste at have været Trichinismus, og vi skulle med Hensyn til saadan feilagtig Diagnose af Nervefeberepidemier erindre om de Meddelelser, som ere givne om enkelte Epidemier, der have været angivne som Nervefebre, men ere blevne constaterede egentlig at have været Forgiftning, idet man senere har kunnet paavise selve Giftstoffet. Hvad angaar de enkelte sporadiske Tilfælde, der ikke vise sig smitsomme, da kunne de gjerne være opstaaede af hvilende Contagium, men vise sig ikke selv smitsomme, fordi, som vi have viist, fornemmelig den abdominale Forms Smittestof ikke er meget intens, og der udfordres dets Accumulation for at det kan virke sikkrere smittende. Ligesaa maa her henvises til Diagnosens Vaghed; Sygdomme som acut Tuberculose og Pyæmi ere jo ogsaa udsondrede af Nervefebergruppen. Selv have vi, som ovenfor refereret, i Tidsrummet fra 1850 — 1864 havt 21 sporadiske Tilfælde, som vi have opført under Nervefebergruppen; vi maa imidlertid henpege til, hvorledes vi her selv have været i Uvished om Diagnosen, idet vi, som vil sees for Aaret 1863, altsaa forinden vi havde Tanke om at faa med en smitsom Nervefeberepidemi at gjøre, anførte, at de sporadisk optrædende Tilfælde mere vare at betragte som en status nervosus.

Vi ere ovenfor komne saalangt ind paa Smittestoffenes Theori, at det maa være os tilladt endnu at fremkomme med nogle Ord, for nærmere at forklare et Par af de af os brugte Udtryk. Vi have nemlig talt om Smittestoffets Intensitet, om Infection og om Smittestoffets Stabilitet. Ved Intensiteten forstaa vi den større eller mindre Lethed og Hurtighed, hvormed det formaar at fremkalde Sygdom. Vi antage, at denne væsentligen beror paa to forskjellige Betingelser. Den første er den større eller mindre Mængde af Smittespirer, der er forhaanden, saaledes at, hvis Smittestoffet regenereres i større Mængde under en Sygdom, bliver ogsaa dens Smitsomhed større. Da Smittestoffets Regeneration i større eller mindre Mængde vel maa antages at staa i Harmoni med Sygdomstilfældets Heftighed, ser man jo ogsaa hyppigen de heftigere Tilfælde (naar ikke Tilfældets Heftighed er beroende paa Individualiteten) at medføre en større Smitteevne. Ligesaa se vi Smitteevnen at være større, efterat Sygdommen har vedvaret i nogen Tid og saaledes Regenerationen har været fortsat (ja man har for den typhoide Feber fremsat Paastand om, at den ikke smittede før Sygdommens 9de Dag). Der synes os ogsaa at være en Analogi for denne Antagelse, at Intensiteten beror paa Kvantiteten af det Smittestof, som fremskaffes, i de Fakta, som ere beviste ved Experimenterne med Trichinismen, idet Sygdommen her sikkrest fremkaldes og bliver voldsommere jo større Kvantitet af Trichiner Organismen tilføres. Det andet Moment, hvorpaa Intensiteten beror, antage vi at være den Lethed, hvormed Smittestoffet kan indbringes i Organismen, og da vi vel maa antage, at de fleste af de acute Sygdommes Smittestoffe optages som flygtige efterat være diffunderede i Luften rundt om den

Syge (idet vi se, at en direkte Berørelse af Syg ikke er fornøden for at smittes), saa falder Intensiteten for en Del sammen med den større eller mindre Lethed, hvormed Smittestoffet kan diffunderes. Vi se saaledes den Sygdom, hvis Smitsomhed ansees mest intens, Cholera, at være den, for hvilken man har paavist den betydeligste Diffusionsevne af Smittestoffet. Er et Smittestof mindre intens, enten fordi det regenereres i mindre Mængde, eller fordi det er mindre diffusibelt, antage vi, at Intensiteten kan forøges, derved at det accumuleres i større Mængde, og dette kan ske, enten derved, at Sygdomstilfældet bliver heftigere, eller derved, at flere Syge henligge i samme Rum. Charakteristisk i denne Henseende for hvorledes en Accumulation af et svagere Smittestof kan forøges i Intensitet er Exemplet fra det i Kragerø By først smittede Hus. Ogsaa for et i og for sig mere intens Smittestof tro vi, at Intensiteten paa samme Maade ved en Accumulation kan potenseres; netop af den Grund mene vi, at Cerebraltyphus kan naa en saa rædselsfuld Charakter, naar den indbringes i trange, uventilerede og overfyldte Lokaler, hvor det regenerede og i Luften diffunderede Smittestof ikke fortyndes ved Luftvexel og ikke bortføres ved Vadskning. Naaer Accumulationen paa denne Maade en betydelig Grad og Smittestoffet derved potenseres, benævne vi det Infection. Ved Stabilitet forstaa vi den Egenskab hos Smittestoffet igjennem længere Tid at bevare Evnen til atter at regenereres, naar det optages i den levende Organisme. Om denne staar i noget bestemt Forhold til Intensiteten, er vel vanskeligt at afgjøre. Vi se Variolacontagiet saavel at have stor Intensitet som Stabilitet, men paa den anden Side se vi Typhoidfebercontagiet og Diphtheritcontagiet at være min-

dre intense, men meget stabile. Vi have ovenfor givet Exempel paa Typhoidcontagiets Stabilitet, og vi have med Hensyn til Diphtheritcontagiet gjort aldeles samme Erfaringer som vore Colleger *Höegh* og *Thoresen.* (Vi have under en Diphteritepidemi, der vedvarede i over 2 Aar og som kunde paavises udelukkende at udbrede sig ved Smitte, constateret Tilfælde, hvor Smitten var vedhængende ved Klædningsstykker gjennem 4 Maaneder, og en anden Gang var vedhængende i et Locale i endnu længere Tid). Vi tro, at Smittestoffenes Intensitet og Stabilitet have den væsentligste Indflydelse paa Epidemiernes Varighed. Ved de mest intense sees Epidemierne gjerne af kortere Varighed; vi kunne tænke os dette beroende derpaa, at de for Smitten modtagelige Individer, naar Smittestoffet er stærk diffunderet, gjerne hurtigen komme ind under dets Paavirkning f. Ex. ved Cholera. Er Smittestoffet mindre intens, men derimod meget stabilt, bliver Epidemierne af længere Varighed. Vi have ovenfor anført et Exempel fra Dr. *Trier,* paa hvorledes en Typhoidfeber efter een Smitteimport i et Landdistrikt vedvarede i 2 Aar. *Trier* nævner paa samme Sted endnu et aldeles lignende Tilfælde, hvor Sygdommen ogsaa vedvarede i 2 Aar. Vi have seet Diphtheritepidemien fortsættes i over 2 Aar; fra Trondhjem har man Exempel paa dens endnu længere Vedvaren. *Conradi,* som medgiver, at Nervefebrene ikke kunne forklares begrundet i Mangel paa god Hygiene, tror ikke, at man ved Smitten alene vil kunne forklare Epidemiens Vedvaren gjennem saamange Aar i Christiania. Det vil af alt, hvad vi ovenfor have fremført, fremgaa, hvorledes vi ville forklare dette. Kan Sygdommen efter en enkelt Smitteimport fortsættes i et Landdistrikt i over 2 Aar, saa vil den

vistnok i en By efter een Import kunne fortsættes gjennem endnu længere Tid. Netop der findes ved Siden af de bedste hygieniske Forholde ogsaa de allersletteste. I de mange overfyldte Leielokaler for den fattigere og urenligere Befolkning vil findes de bedste Asyler for det hvilende Smittestof, og her vil ogsaa lettere fra det een Gang accumulerede og opbevarede Smittestof ny Epidemi kunne antændes, idet der findes en større Vexel af nye Leiere i de usunde Boliger. Er i Landdistrikterne i et usundt Lokale Infection fremskaffet, saa medfører Forholdene her, at Stedet gjennem lang Tid beboes af de samme Individer. Og maa man saaledes antage, at paa saadan Maade Epidemierne i de større Byer selv efter een Smitteimport kunne vedvare saameget længere Tid, saa mangler der heller ikke Anledning til ny Smitteimport. Vi have paavist, hvor hyppig Smitteimporten til vort Lægedistrikt har fundet Sted, og vi kunne tænke os, hvor langt hyppigere den maa finde Sted i Christiania. Og var den der kun saa hyppig som hos os, saa behøvede man ikke Exempler som ovenanført paa, hvorledes Nervefeberen paa Grund af Smittestoffets Stabilitet efter enkelt Smitteimport selv i Landdistrikterne kan bestaa gjennem to Aar, for at forklare Sygdommens aarvise eller stationære Bestaaen i Christiania. Der vil muligens kunne siges, at Morbilli-, Scarlatina- og Variolacontagiet have ligesaa stor Stabilitet som Nervefebercontagiet, og dog se vi ikke Epidemier af disse Sygdomme at have en saa lang Bestaaen. Alle de tre nævnte Sygdomme have imidlertid et mere intens Smittestof og udbrede sig derfor hurtigere; de kunne derhos tænkes at standse snarere, Variolaepidemier, fordi man i Vaccinationen kan sætte dem en Skranke, og Morbilli- og Scarlatinaepidemier, fordi

ved dem Aldersdispositionen gjør sig saa stærkt gjældende. Diphteriten, hvis Smittestof ligesom Typhoidfeberssmittestoffet, er mindre intens, men overmaade stabilt, se vi ogsaa paa en Maade at blive stationær i de store Byer, medens den i Landdistrikterne med spredt Befolkning holder sig i et Par Aar som Epidemi, og paavises der udelukkende at udbrede sig ved Smitte.

Det kan imidligens synes, at vi i Fremstillingen af vor Mening om Contagierne have været for vidtløftige; vi have imidlertid troet, nu efterat have meddelt om to større Epidemier, Dysenteriepidemien i 1859 og Nervefeberen i 1864, for hvilke begge vi have paavist deres udelukkende Udbredning ved Smitte, at burde udtale os noget fuldstændigere om Smittespørgsmaalet i Almindelighed. Vi tro dette Spørgsmaal, foruden dets videnskabelige Interesse, ogsaa kan være af praktisk Vigtighed. Vi skulle kun fremsætte et Par almene Bemærkninger om den praktiske Side ved Smittespørgsmaalet. De, i hvem Contagionisterne finde de ivrigste Modstandere, ere Hygienikerne, men vi kunne ikke indse andet, end at den Modstand, de hos disse møde, er ubegrundet. Hygienikerne have Æren af at have beseiret det barbariske internationale Afsondringssystem, som Smittefrygten havde opstillet, men naar de tro at behøve at bekjæmpe Contagionisterne, for at ikke paany dette System skal blive indført, da feile de., Contagionisterne have vistnok forlængst opgivet det baade som utilstrækkeligt og aldeles inpracticabelt under den Samfærdsel, som den stigende Cultur har medført. Ingen kan heller være mere villig til at indrømme Hygienikernes store Fortjeneste af at hemme Epidemiers Udbreden end Contagionisterne, og

ingen kan være mere villig til at arbeide Haand i Haand med dem end netop disse. Efter de Anskuelser, vi ovenfor have udtalt om Smittestoffenes Accumulation, Stabilitet og Sygdommes Udbredning ved hvilende Smittestof, vide vi ikke at kunne nævne bedre almene Foranstaltninger til at hindre ogsaa de smitsomme Sygdommes Udbredning end netop dem, som af Hygienikerne paabydes; og det maa skjønnes, at det maa være Contagionisterne af største Vigtighed at se de almene hygieniske Foranstaltninger gjennemførte til alle Tider, og ikke mindre efter at en Epidemi har hersket, end naar den er paa sit Høieste. I et Par Punkter maa Contagionisterne gaa endnu videre end Hygienikerne, først nemlig i den særlige Opmærksomhed, som maa rettes paa de første optrædende Tilfælde af smitsomme Sygdomme, hvad enten disse ere importerede eller opstaaede af hvilende Contagium. Vi have i vor Dysenteriberetning udtalt os om den Foranstaltning, som vi troede fornøden, naar man hævede Kvarantænen, for at hindre Epidemiers Udbredning ved importerede Tilfælde, nemlig at der, hvor Smitteimport fra Udlandet kan befrygtes, altsaa hvor Kvarantæne før har været holdt i Gang, haves Afsondringslokaler, for at indlægge de første importerede smitsomme Sygdomstilfælde. Vi holde endnu paa Nødvendigheden af saadanne Lokaler; vi have selv flere Gange følt Savnet af dem, naar Tilfælde af Variolæ eller Nervefeber er bleven os tilbragt ved Skibe fra Udlandet. Vi tvivle ikke om, at flere af vore Colleger i Byerne langs Søkysten i denne Henseende have gjort samme Erfaring som vi, og derfor ville være enig i Hensigtsmæssigheden af, at der udkom bestemt Paabud om, at saadanne Lokaler skulde indredes. Det hører ikke herhen nærmere at udvikle, hvorledes vi

tro, saadan Foranstaltning lettest og rigtigst kunde gjennemføres. Det andet Punkt, hvori Contagionisterne gaa videre end Hygienikerne, er i Anvendelsen af Desinfectantia. Naar de antage, at den smitsomme Sygdom er beroende i en bestemt Smittespire, der regenereres, maa det være dem af Vigtighed om muligt at exstingvere denne Spire i dens Begyndelse og ikke lade den Raaderum saa at den accumuleres, og dette tro Contagionisterne at kunne naa i Anvendelsen af Desinfectantia. Man vil have seet, hvorledes vi under Dysenteriepidemien gjorde Brug af disse, og man vil muligens anføre imod os den liden Nytte, som de da syntes at have øvet, idet Epidemien hos os naaede en saa betydelig Udbredning. Vi skulle som Modsætning hertil henvise til, hvorledes man muligens fra vort Distrikt netop fra den Sygdom, som vi ovenfor have omhandlet, Nervefeberen, tør se et Exempel paa Gavnligheden af de desinficerende Midler. Vi have paavist, hvor sjelden Nervefeberen har optraadt i vort Distrikt, og det uagtet den saa hyppigen her har været importeret, og vi have vist, hvorledes den af de 27 Gange, som den i Aarene fra 1850—1864 indbragtes, kun 10 Gange forplantede sig videre ved Smitte, og da kun til et lidet Antal Individer, men vi skulle gjøre opmærksom paa, at af den afdøde Distriktslæge Homann og ligesaa senere af os er næsten i alle Tilfælde, hvor Nervefeber er bleven importeret fra Udlandet, gjort Anvendelse af Desinfectantia (Chlorrøgninger) i de Huse, hvor de Syge ilandbragtes, og ere de Syge desuden saavidt mulig isolerede. Nu i 1864 fik Sygdommen en saa stærk Udbredning. I Landdistrikterne var den allerede omspredt til næsten samtlige Steder, førend den kom til vor Kundskab; i Byen kom vi ogsaa først meget sent paa det Rene med, hvorledes den var importeret, og vi have vist, hvordan den her fra først af meget længe holdt sig i et og samme Hus uden at Smittestoffet syntes at være synderlig intens, indtil Sygdommen med eet fik en meget stor Udbredning udover Nabohusene. Vi beklage, at vi paa Grund af den milde Charakter, som Sygdommen i Begyndelsen syntes at have, og paa Grund af den tilsyneladende ringe Intensitet hos Smittestoffet, ikke tænkte paa at bringe i Anvendelse Desinfectantia, førend dette maatte skjønnes allerede at være for silde til at standse Epidemien i dens Gang.

(Aftrykt af N. Magaz. f. Lægevdsk. XIX Bd. 6 H.)